

איכות החינוך בחברה הערבית - מדריך יישובי להטמעה

תוכן העניינים

19	פורום מפקחות גני ילדים מטעם משרד החינוך	2	פתיחה
19	פורום מדריכות פדגוגיות מטעם משרד החינוך ברשויות בהם פועלת התכנית	3	רקע
20	פורום מובילים יישוביים	3	חשיבות ההתערבות החינוכית בגיל הרך
20	פורום רכזות יישוביות ורכזות קדם יסודי	3	מסגרות חינוכיות בגיל הרך
20	מנגנון ארגוני יישובי	4	חינוך איכותי בגיל הרך - מהו?
20	מבנים ארגוניים ברשות	5	החינוך בגיל הרך בישראל
20	פורום יישובי לגיל הרך	6	החינוך בגיל הרך בחברה הערבית בישראל
21	צוות מוביל יישובי	6	החברה הערבית בישראל במיקוד הגיל הרך
22	צוות משימה לקידום התכנית בשטח	7	גני הילדים בחברה הערבית
22	מערך התפקידים ברשות	10	תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" מטרות
22	מוביל יישובי לתכנית מטעם הרשות	10	מטרת על
22	רכזת יישובית לתכנית	10	מטרות התכנית
23	מודל ליישום התכנית ברשות	10	אוכלוסיית היעד
23	מתווה יישום תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" ברשות	10	יעדים ביחס לאוכלוסיית היעד
23	כניסת התכנית לרשות	10	דרכי הפעולה של התכנית
23	בחירת גנים שישתתפו בתכנית	11	תחומי הליבה של תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית"
23	יישום התכנית לפי תחומי הליבה	12	איכות הסביבה החינוכית
27	איכות הסביבה החינוכית	13	איכות הלמידה
28	איכות הלמידה	15	איכות האינטראקציה
28	איכות האינטראקציה	17	שותפות עם הורים
29	עבודה עם הורים	17	הורות בגיל הרך
31	רשימת מקורות	17	עבודה עם הורים בגני הילדים
		19	תשתית ארגונית והגדרות תפקידים
		19	הרמה הארצית והמחוזית
		19	צוות הובלה ארצי

פתיחה

מדריך ליישום תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" ברשויות המקומיות שמובא לפניכם, מיועד לסייע לרשות ולצוות המוביל היישובי להפעיל את התכנית. המדריך נכתב על סמך פיתוח ויישום התכנית בפילוט שהתקיים ברשויות אבו סנאן, אום אל פאחם, ג'לג'וליה, ינוח-ג'ת, משגב, עראבה בצפון ואלקאסום, נווה מדבר ורהט בדרום - במשך כ-6 שנים, בהובלת ג'וינט ישראל-אשלים, האגף לחינוך קדם יסודי במשרד החינוך, וקרן ברנרד ון ליר.

בתחילת המדריך מוצג הרקע לתכנית, הכולל התייחסות לחשיבות ההתערבות החינוכית בגיל הרך ומידע על החינוך בגיל הרך בישראל בדגש על החינוך בחברה הערבית.

לאחר מכן מוצגת תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית", כולל מטרותיה, היעדים שלה ביחס לאוכלוסיית היעד ודרכי הפעולה שלה.

בהמשך מתוארים תחומי הליבה של התכנית, כולל סקירת ספרות ולאחריה תיאור קצר של יישום כל תחום בתכנית:

← איכות הסביבה החינוכית בתוך הגן ובחצר, כתומכת בצרכי ההתפתחות של הילדים, מקדמת למידה ומשחק ומעודדת עצמאות ויצירתיות.

← איכות הלמידה כולל התייחסות להוראה איכותית מבחינת חומרים ואסטרטגיות למידה, ארגון יעיל וניהול הגן, ומערך תמיכה מקצועי לצוות.

← איכות האינטראקציה בין כל הגורמים בגן - בין הילדים לצוות החינוכי, בין הצוות החינוכי להורים, בין הילדים לבין עצמם ואף בתוך הצוות החינוכי - כמנגנון ראשוני דרכו ילדים לומדים על סביבתם, הן במובן הלימודי והן במובן הרגשי-חברתי.

← השותפות בין הצוות החינוכי להורים שמטרתה להגביר את מעורבות ההורים בעשייה החינוכית בגן ולסייע להורים לטפח ולקדם את הילד מבחינה התפתחותית גם בבית.

בהמשך מתוארת התשתית הארגונית הנדרשת לשם הפעלת התכנית. תשתית זו כוללת את הפורומים הארציים המלווים את התכנית, שבהם משתתפים אנשי המקצוע הפועלים ביישובים: פורום מפקחות גני הילדים מטעם משרד החינוך, פורום מדריכות פדגוגיות מטעם משרד החינוך, פורום מובילים יישוביים ופורום רכזות יישוביות ורכזות קדם יסודי. הפורומים נועדו לתמוך בהפעלת התכנית ברשויות ולשמש מרחב ללמידת עמיתים ביחס לסוגיות שונות הנובעות מהפעלתה בשטח.

ברמה היישובית נדרש לחבר את התכנית לפורום היישובי לגיל הרך הפועל ברשות, להקים צוות מוביל וצוות משימה להפעלת התכנית, ולבחור מוביל יישובי ורכזת תכנית ליישומה בשטח.

המסמך מסתיים במודל יישובי ומתווה ליישום תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" בתוך הרשות - כולל תהליכים מכוונת התכנית לרשות ובחירת הגנים שישתתפו בה, ודרך יישום מרכיבי הליבה של התכנית בכל גן שבו פועלת התכנית.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת החינוך | ליגת ישראל אשלים
יד הנאמנות והמסורת של ילדי ישראל

רקע

חשיבות ההתערבות החינוכית בגיל הרך

השנים הראשונות בחיי הילד מאופיינות בהתפתחות מהירה של המוח, שבה לידי ביטוי בהתפתחות מוגברת בתחום הפיזי, הקוגניטיבי, השפתי והחברתי-רגשי. קצב התפתחות המוח בתקופה זו מהיר מאד ומושפע מהסביבה. מוחו של תינוק הגדל בסביבה בטוחה דיה ואשר דלה בגירויים, יתפתח פחות מזה של תינוק הגדל בסביבה מיטיבה ובטוחה. את הנזקים הללו כמעט בלתי אפשרי לתקן בהמשך התפתחותו של הילד למבוגר (Levitt, 2009). למשל, מחקר שנעשה בארצות הברית הראה שילדים בני שלוש מרקע חברתי-כלכלי נמוך, שומעים הרבה פחות מילים מילדים מבתי מרקע חברתי-כלכלי גבוה. יתרה מזו, במחקר זה נמצא כי המילים שהם כן שומעים כוללות איסורים רבים לעומת חיזוקים מועטים (Hart & Risley, 2003).

בעשורים האחרונים נערכו מחקרים רבים המעידים על חשיבותו של החינוך בגיל הרך ועל תרומתו לרווחת הילד ולהישגיו הלימודיים, הן כבסיס ליכולתו לרכוש ידע וכישורי חיים בהמשך חייו, והן כמנוף לשוויון הזדמנויות, לצמצום פערים ולהגדלת המוביליות החברתית (וייסלבאי, 2015). בנייר עמדה שפורסם מטעם הנשיא אובמה (The Economics of Early Childhood Investments, 2015), מצוינות שלוש סיבות עיקריות לחשיבות ההשקעה בגיל הרך:

1. ההשקעה בילד בשנותיו הראשונות מניבה תשואה לזמן ארוך יותר מהשקעה בו בכל נקודת זמן אחרת, והיא קריטית לצמצום פערים חברתיים-כלכליים, במיוחד בקרב אוכלוסיות בסיכון. נמצא שעל כל דולר שמושקע בילד בגיל הרך יש החזר של כשבעה דולרים בוגרות. (Heckman, 2012; Heckman & Masterov, 2007; Heckman, Stixrud, & Urzua, 2006).

2. בגיל הרך הגמישות ויכולת השינוי של הפונקציות הקוגניטיביות והתפתחותיות היא הגדולה ביותר, והתערבות בגיל זה היא בעלת ההשפעה הניכרת ביותר לטווח הארוך.

3. מיומנויות הנרכשות בגיל הרך משמשות כבסיס למיומנויות וליכולות הנרכשות בשלבים מאוחרים יותר, ועשויות להגביר את השפעתו של החינוך בגיל בית הספר ולהשלימו.

בטווח הקצר הוכח כי השתתפותו של הילד במסגרות החינוך בגיל הרך מעלה את שיעור התעסוקה של הוריו ואת הכנסתם. בטווח הארוך, העלייה בהישגים הלימודיים של הילדים תורגמה בוגרות, עם הכניסה לשוק העבודה, להכנסה גבוהה, לשיפור מצבם הבריאותי, לצמצום ההוצאה על המאבק בעוני ולהפחתת הפשיעה.

מסגרות חינוכיות בגיל הרך

כבר בגיל שלוש קיימים הבדלים של ממש בהתפתחות הקוגניטיבית, החברתית והרגשית בין ילדים מרקע עני לילדים מרקע אמיד, וללא טיפול הפער נוטה לגדול בגיל חמש. ההשפעה החיובית של חינוך בגיל הרך על ילדים ממשפחות עניות, גדולה פי שניים מהשפעתו על ילדים ממשפחות שמצבן טוב יותר. אך חוסר השוויון בגיל הרך משתקף גם בזמינות של מסגרות חינוך לגיל הרך, ומחמיר את הבדלים הללו, כיוון שההשתתפות במסגרות חינוך לגיל הרך רבה יותר בקרב ילדים ממשפחות שהכנסתן גבוהה ובמשפחות שבהן ההורים משכילים, ומעטה בקרב ילדים ממשפחות שהכנסתן נמוכה ושלאימהות בהן אין השכלה תיכונית.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת איכות החינוך
ליגת איכות החינוך

נתונים מארה"ב מראים בבירור כי פעוטות וילדים הגדלים במשפחות מרקע חברתי-כלכלי נמוך, ושאינם משולבים במסגרות חינוכיות איכותיות בגיל הרך, צפויים להיפגע יותר ממצבי הסיכון הבאים, ביחס לממוצע באוכלוסיית הגיל: לנשור יותר מבית הספר (ב- 25%); ללמוד בכיתות מקדמות או במסגרות לחינוך מיוחד (ב- 50%); לא לרכוש השכלה אקדמאית (ב- 60%); להיעצר בגין עבירת אלימות (ב- 70%); להפוך להורים בגיל ההתבגרות (ב- 40%). נמצא קשר ישיר בין מעמד חברתי-כלכלי של ילדים, להתנסויות שפתיות-בגיל הינקות, והשפעתם של אלה על רכישת השכלה גבוהה ואפשרויות תעסוקה (Murphey, Cooper & Forry, 2013). לכן, חינוך בגיל הרך הוא אחד האמצעים החשובים להקטנת שיעור הנשירה מבית הספר ובעקבות זאת להפסקת העברת העוני מדור לדור (Walker et al., 2001; Lombardi, 2013; Zaslow et al., 2013).

במסמך שהוציא האיחוד האירופי בנושא של צמצום פערים חברתיים-כלכליים (OECD, 2018) מצוין שהשלב הראשון בתהליך כזה הוא להבטיח הזדמנות שווה לחינוך איכותי לכלל הילדים בגיל הרך, כיוון שהוא מסייע במניעת פערים בשפה ובמיומנויות קוגניטיביות, ובכך מונע היווצרות של פערים עתידיים לילדים ממשפחות ממעמד חברתי-כלכלי נמוך. במסמך מודגש שחינוך איכותי בגיל הרך יכול לפצות את הילדים על חסרים בבתייהם וגם תומך ביציאת ההורים לשוק העבודה והגדלת ההכנסה של המשפחה.

חינוך איכותי בגיל רך - מהו?

לאיכות המסגרות החינוכיות יש אם כן חשיבות רבה מבחינת התרומה לילדים. הסביבה החברתית, הלימודית והרגשית בגן מעצבת את חוויתם של הילדים השוהים בו ועשויה לקדם, כמו גם לעכב, את התפתחותם בתחומים שונים (בן רבי, ניג'ם-אכתיאל, ואזן-סינקרון, 2017). מחקר אירופאי שעקב אחר ילדים בגיל 3 עד הגיעם לגיל 11 (EPPE), מצא שלשהות בגני ילדים, ובעיקר לשהות במסגרות איכותיות, יש השפעה חיובית משמעותית על הישגים לימודיים ועל התנהגות בגיל בית הספר היסודי, גם בניכוי ההבדלים במאפייני הרקע של הילדים (Sylva et.al, 2012; Taggart et.al, 2013).

וורקמן ואולריך (Workman & Ullrich, 2017), האחראים על קידום המדיניות לגיל הרך במרכז לקדמה אמריקאית (The Center for American Progress), זיהו שלושה גורמים, שיכולים לשמש כמפת דרכים לבחינת האלמנטים הבסיסיים של חינוך איכותי בכל תכנית התערבות חינוכית בגיל הרך והדרכים לשמירתה לאורך זמן. נקודת המפתח מבחינתם היא האינטראקציה בין הגננת לילד. בתוכניות באיכות גבוהה, הגננת מערבת את הילדים באסטרטגיות למידה מותאמות לגילם, ומשתמשת בתוכניות מותאמות להבניית חוויית הלמידה. כדי להשיג זאת, תכנית לאיכות חינוך בגיל הרך צריכה לקיים בו זמנית את שלושת הגורמים הבאים:

אינטראקציות בין אישיות - סביבת הלמידה שנוצרת על ידי הגננת היא קריטית בכל תוכנית חינוכית לגיל הרך. החוויות הראשוניות של הילד עם הצוות החינוכי משפיעות על התפתחותו וגם על חוויותיו העתידיות ביחס למורים בבית הספר ולפיתוח גישה חיובית כלפי למידה, כשלגננת תפקיד מפתח ביצירת חוויות אלו. גננות שעברו הכשרה והן בעלות כישורים גבוהים באינטראקציות בין אישיות, מתאימות את גישתן לצרכים של הילד ומשתמשות בשפה תגובתית ומכבדת, הן מערבות את כל הילדים בפעילויות, מעודדות עצמאות ויוצרות סביבה שפתית עשירה. גננות כאלו מסייעות לילדים לשלוט בהתנהגותם, מנתבות אותם לאפיקים פרודוקטיביים ומגיבות לילד באופן מכבד, בחום ובאמפטיה.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת איכות החינוך
אגף א ליגתון קדם יסודי

איכות הסביבה החינוכית - ילדים זקוקים לסביבה שתאפשר להם לחקור, לשחק וללמוד בבטחה - גם בפנים הגן וגם בחצר. הסביבה החינוכית צריכה לכלול אביזרים המותאמים לצרכים ההתפתחותיים של ילדים, ולהיות מאורגנת כך שתעודד עצמאות וחקרנות בהתאמה לגיל הילד. למשל, ילדים בגילאי הגן אוהבים לשחק במשחקי דמיון ותפקידים, ולכן זקוקים לסביבה שתעודד פיתוח הדמיון ואפשרויות למשחק משותף עם בני גילם כמו פינת מטבח וחצר גרוטאות; או משחקים שמעודדים פיתוח אוריינות ודורשים פתרון בעיות כמו פאזלים וקלפי משחק. יש חשיבות רבה לכך שהילדים יכולים לגשת למשחקים באופן עצמאי וללמוד בעצמם.

ילדים זקוקים גם למרחב חצר ולגישה ישירה לטבע. למשחק בחוץ השפעה חיובית על הבריאות, הוא מונע השמנה ומחזק את המערכת החיסונית של הילד (Fjortoft, 2004). עוד נמצא שלילדים שמשחקים בחוץ באופן קבוע יש דמיון פעיל, רמות מתח נמוכות וכבוד רב יותר לעצמם ולאחרים (Burdette & Whitaker, 2005).

מערך תמיכה בתוכנית - מערך תמיכה מקצועי חיוני לאבטחת פעילות איכותית של תכנית באופן שוטף ולאורך זמן. מערך כזה דורש מנהיגות מחויבת שיכולה לספק תמיכה, גישה להדרכה ופיתוח מקצועי ברמה גבוהה, משאבים מקדמי איכות ותקציב מספק וקבוע (Regenstein & Lipper, 2013).

חינוך איכותי בגיל רך - מהו?

חוק לימוד חובה, התש"ט-1949, קובע כי המדינה אחראית למתן חינוך חובה חנם לכל ילד בישראל. ביוני 1984 תוקן החוק ונקבע שחינוך חנם יחל מגיל שלוש וימשך עד גיל 17 במוסד חינוכי מוכר, וכי ההורים מחויבים לשלוח את ילדיהם למוסד חינוך מסוג זה. מטרת החוק היא לתת הזדמנות שווה לכל ילדי המדינה לקבל חינוך והשכלה, ללא אפליה על רקע כלכלי, עדתי או מגזרי.

בגני הילדים שבפיקוח משרד החינוך הונהגו בשנים האחרונות רפורמות שנועדו לקדם את איכות המסגרות החינוכיות. בולטת בהן היא רפורמת "אופק חדש" ב-2009, שבמסגרתה הוארך יום הלימודים בגני הילדים וגדל היקף המשרה של הגננות. הרפורמה מקדמת את איכות הלמידה וההתנסות של הילדים, וקובעת שבכל ההתנסויות בגן תשולב למידה הכוללת פעילויות משחק, יצירה והתייחסות לצרכים הרגשיים והחברתיים של הילדים. דרכי ההוראה והלמידה הותאמו, ולצד הוראה במליאה לכלל ילדי הגן, הגננת משלבת עבודה בקבוצות קטנות של ילדים ועבודה פרטנית. בנוסף, נבנה מחדש תפקיד הגננת ותהליך ההתפתחות המקצועית של סגל החינוך וההוראה בגני הילדים (בן רבי ועמיתים, 2016). רפורמה משמעותית נוספת הוחלה על ידי משרד החינוך בשנת 2015, לנוכח הביקורת הציבורית שנמתחה על התפוסה הרבה בגנים - רפורמת "הסייעת השניה" - בהם הוספה סייעת לגנים בהם יותר מ-30 ילדים (רבינוביץ, 2015).

בעקבות שינויים אלו, מדינת ישראל היא מהמדינות ששיש בהן שיעור גבוה של בני שלוש הלומדים במסגרות חינוך קדם יסודי.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ג'וינט ישראל אשלים
יד נארימאנדל - יום ג'וינט ישראל

החינוך בגיל הרך בחברה הערבית בישראל

החברה הערבית בישראל במיקוד הגיל הרך

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2017) מנתה האוכלוסייה הערבית 22% מאוכלוסיית ישראל, כש - 85% מהם מוסלמים והאחרים נוצרים, דרוזים ובני דתות אחרות. בבדיקה שערך מכון ברוקדייל (עובדות ומספרים על האוכלוסייה הערבית בישראל, 2018), 43% מן הערבים הם בני 18 או פחות לעומת 32% היהודים. שיעורי הפרייון ירדו מאז 1960 בקרב כל הקבוצות בחברה הערבית, והפערים בפרייון בין ערבים לבין יהודים כמעט ונעלמו, אך משקי הבית הערביים עדיין גדולים יותר. מספר הנפשות הממוצע למשק בית בקרב היהודים הוא 3.1 ובקרב ערבים 4.5, כשכמעט מחצית מהמשפחות הערביות מנו 5 נפשות ויותר, בהשוואה לכרבע מהמשפחות היהודיות. בשנת 2016 ב- 10% ממשקי הבית הערביים היו חמישה ילדים ויותר מתחת לגיל 17, לעומת ב 7% ממשקי הבית היהודיים.

הפערים הקיימים בגודל המשפחה, ברמת ההשכלה, בתעסוקה ובשכר, גורמים לפערים גדולים במצב הסוציו-אקונומי בין ערבים ליהודים - למשל, בשנת 2016:

← 53% מן המשפחות הערביות חיו בעוני לעומת 14% מהמשפחות היהודיות.

← 66% מן הילדים הערבים חיו בעוני, לעומת 20% מן הילדים היהודים.

← משפחות ערביות מהוות 38% מהמשפחות העניות, הרבה מעבר לשיעורן בקרב כלל המשפחות בישראל (13%).

נתונים של התכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון 3600 ממחישים שילדים ערביים בישראל נמצאים בסיכון גבוה יותר מאשר האוכלוסייה הכללית: יותר ילדים ערבים נאבקים בגורמי סיכון מרובים וזוכים לפחות שירותים. למשל, רק כרבע מהילדים הערבים בגיל הרך שנמצאים בסיכון מקבלים שירותים קהילתיים כלשהם.

נתונים אלו מצביעים שהחברה הערבית בישראל הינה חברה צעירה מאד וענייה, וילדים בגיל הרך מהווים אחוז משמעותי מכלל האוכלוסייה וחשופים יותר למצבי סיכון.

מערך הגיל הרך ביישובי החברה הערבית - כחלק מסקר במסגרת פיתוח מערך הגיל הרך שקיימו ג'וינט-אשלים בשיתוף עם תכנית 3600 ומיזם הינקות, נערכה השוואה בין יישובים ערביים ליהודיים וניכרו פערים נוספים.

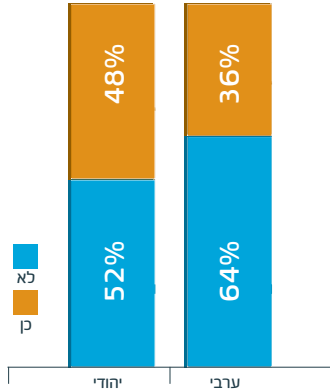
בין הנתונים שנבחנו היו קיומה של מתכללת/מנהלת/מובילה ברשות לגיל הרך. חשוב לציין שלמנהלת רשותית לגיל הרך השפעה על איכות השירותים לילדים ותוצאותיהם (Moore & Skinner, 2010). נמצא כי קיום התפקיד מסייע להגברת יכולת הראייה הכוללת של צורכי הילדים והמשפחות, מאפשר יצירת מסגרת תומכת עבור אנשי מקצוע (מסגרת שהיא, לכשעצמה, משפרת את תפקודם של אנשי מקצוע ומקטינה את שחיקתם), ומשפיע על מימוש יעיל יותר של תוכניות ההתערבות (Tourse & Sulick, 1999). מחקרים מצאו כי קיומו של תפקיד זה ברשות מסייע למניעת כפילויות בין השירותים, משפר את איכות התקשורת בין אנשי מקצוע ומקדם פרקטיקות הממוקדות במשפחה (Lawson, Ander-son-Butcher & Barkdull, 2000).

מתרשים 1 עולה כי ב 48% מהישובים היהודיים קיימת מתכללת/מנהלת רשותית לגיל הרך לעומת 36% בלבד ביישובים הערביים.

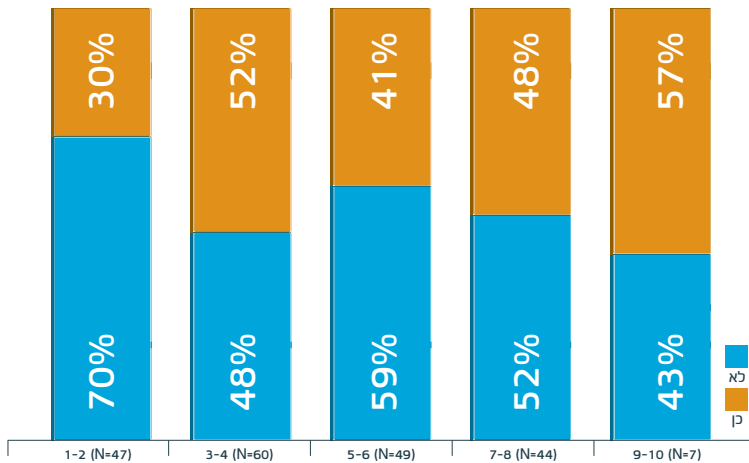

תרשים 1: האם יש מתכללת/מנהלת/ברשות לגיל הרך, בחלוקה לפי מגזר (באחוזים)

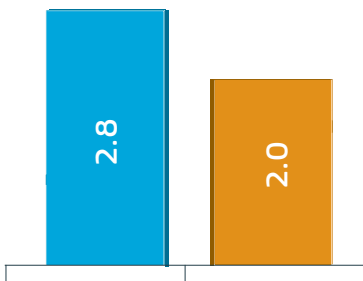
בדיקה נוספת של תפקיד מנהלת הגיל הרך ברשויות המקומיות בחלוקה לפי אשכולות חברתיים-כלכליים מצביעה באופן ברור על העדר שוויון חברתי. חשוב לציין שמרבית הישובים הערביים שייכים לאשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים. בתרשים 2 ניתן לראות כי ביישובים באשכולות החברתיים הגבוהים 9 ו-10 ישנו בעל תפקיד המוביל את הטיפול בגיל הרך ברשות המקומית (57%) בהשוואה ל-30% בלבד מן היישובים באשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים 1 ו-2.

תרשים 2: האם יש מתכללת/מנהלת/ברשות לגיל הרך, בחלוקה לפי אשכול חברתי-כלכלי של היישוב (N=207) (באחוזים)

השוואת סך המשרות המיועדות לטיפול בגיל הרך ברשויות המקומיות לפי מגזר מצביעה פעם נוספת על העדר שוויון הזדמנויות. מהשוואה זו (תרשים 3) עולה כי במגזר היהודי במוצע יש הקצאה גדולה יותר של משרות לטיפול בגיל הרך ברשות המקומית, בהשוואה להקצאת המשרות במגזר הערבי (2.8 משרות לעומת 2 משרות, בהתאמה).

תרשים 3: סך אחוזי המשרות לגיל הרך ברשויות המקומיות, בחלוקה לפי מגזר

נתונים נוספים מתוך הסקר מצביעים על כך שבאופן יחסי קיימים פחות פסיכולוגים בגני החברה הערבית בגיל הרך (55%) לעומת בחברה היהודית (69%). גם תהליך של שיתוף הורים בגיל הרך מתקיים יותר בחברה היהודית (66%) לעומת בחברה הערבית (41%). כך קורה, שבאופן פרדוקסאלי, ההשקעה הציבורית בגיל הרך ברשויות החזקות ובמגזר היהודי גבוהה יותר מזו ברשויות החלשות ובמגזר הערבי, שבהן האוכלוסייה מתאפיינת בעוני ובחשיפה מוגברת לגורמי סיכון.

גני הילדים בחברה הערבית

החינוך הרשמי בגיל הרך לילדים בני שלוש עד שש בגן הילדים הוא כאמור אלמנט מכריע להתפתחות הילד. תכניות במסגרות אלו מסייעות בהכנת הילד ללמידה טובה יותר בבית הספר, דבר המצריך פיתוח כישורים ובשלות בתחומים הרגשיים, הקוגניטיביים החברתיים והפיזיים. בגיל זה מתפתחים הכישורים השפתיים, לצד מיומנויות חקר והתנסויות, יכולות למידה וויסות עצמי. גיל זה הוא תקופת מפתח לעיצוב הזהות האישית, התרבותית והחברתית של הילד.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

Bernard
van Leer
FOUNDATION

משרד החינוך
המחלקה הפדגוגית
אגף א לימודי קדם יסודי

ליגת ליגת ישראל אשלים
יד הנאמנים למען ילדים ולקטנים במצוק

במשך שנים רבות לא ניתנה תשומת לב מספקת לגיל הרך בחברה הערבית בישראל מצד מערכת החינוך הפורמלית. עם זאת, המודעות לחשיבות איכות החינוך לגיל הרך בחברה הערבית גברה במהלך השנים האחרונות. ולאורך השנים חל גידול משמעותי במספר התלמידים הלומדים בחינוך הערבי בקרב ל- 40% בתוך 15 שנים, וכ- 20% מכלל התלמידים בחינוך הערבי, למדו בשנת הלימודים תשע"ז בגני הילדים (וינינגר, 2018).

על פי נתוני משרד החינוך (התפתחות מערכת החינוך, עובדות ונתונים תשע"ח), נכון לסוף שנת 2018 מספר הילדים בגני הילדים בישראל עמד על 514,000 ילדים, כש- 104,000 מהם ערבים. שיעור הילדים הנמצאים בגנים הציבוריים במגזר הערבי, הדרוזי והצ'רקסי, מסך כלל בני שכבת הגיל, עמד על 74% (שאר הילדים נמצאים בבתים או במסגרות פרטיות לא מפקחות). בהשוואה לחברה היהודית בשנים אלו, חלה עלייה גדולה בחברה הערבית בשיעור הילדים הלומדים בגנים - בעיקר בקרב גילאי 3-4, שכתוצאה מיישום המלצות ועדת טרכטנברג ויישום חוק חינוך חנים בגילאים אלו, הפכו את היציאה לעבודה למשתלמת יותר עבור ההורים (וייס, 2018).

לצד הרפורמות ושינויי המדיניות שצוינו קודם, הופעלו בשנים האחרונות מספר תכניות כוללות שניסו להתמודד עם סוגיות שונות בחינוך לגיל הרך בחברה הערבית. התכניות הבולטות שבהן הן שותפות "אחד" ו- 3600 התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון (תכנית "התחלה טובה" בגיל הרך). כמו כן, מספר עמותות וארגונים ערביים וארציים פעילים במאמצים לשפר את איכות החינוך לגיל הרך (בן רבי ועמיתים, 2016).

תהליכים נוספים שתרמו למיקוד באיכות החינוך בחברה הערבית היו שינויים ברמת ההשכלה של ההורים ויציאתם לשוק העבודה (בעיקר של נשים), שהעמיקו את המודעות והביקוש למסגרות חינוכיות ראויות לילדיהם. תהליך זה משקף את המודרניזציה וה"ישראליות" שעוברים ערביי ישראל בשנים האחרונות, ואת סגירת הפערים המתמדת בינם לבין היהודים בישראל (ביסאן, 2013).

ליגת איכות החינוך
 Quality of Education in Early Childhood

جودة التربية في الطفولة المبكرة
 איכות החינוך לגיל הרך
 Quality of Education in Early Childhood

תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית"

תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" מבוססת על פיילוט משותף לג'וינט ישראל-אשלים, האגף הקדם יסודי במשרד החינוך וקרן ברנרד ון-ליר.

פיילוט התכנית פעל בעשר רשויות בפריסה ארצית: בצפון, במרכז ובדרום, מתוכן 3 מועצות אזוריות. הרשויות מייצגות את כל פלחי החברה הערבית בישראל: יישובים מעורבים, בדואים בצפון ובדואים בדרום, מוסלמים ודרוזים. פיילוט התכנית פעל ב- 153 גנים בפריסה ארצית: ב- 50 גנים במרחב הבדואי בדרום וב- 103 גנים במרכז ובצפון.

מטרות

מטרת על

שיפור איכות החינוך של ילדים בגילאי גן (3-6) בחברה הערבית, באופן שיאפשר לילדים הזדמנות לפיתוח ולמימוש הפוטנציאל האישי שלהם בטווח הקצר, ובניית עתיד טוב עבורם בחברה הישראלית בטווח הארוך.

מטרות התכנית

- ← שיפור בתפקודי הלמידה של הילדים לקראת המעבר לכיתה א'
- ← הגברת המודעות של הורים לצרכי ילדיהם, מעורבותם בחיי הגן והשפעתם על התהליך החינוכי של ילדיהם
- ← שיפור איכות התפקוד של הצוותים החינוכיים - הצוותים חינוכיים יהיו מיומנים יותר, בעלי ידע, כלים ומיומנויות מתאימים, התומכים בתהליכי הצמיחה וההתפתחות של הילדים בגן
- ← חיזוק מערך הגיל הרך ברשות

אוכלוסיית היעד

- ← מעל 90,000 ילדים בגילאי 3-6 הלומדים בכ- 3,500 כיתות גן בפיקוח משרד החינוך (מתוך 150,000 ילדים בגילאים אלה)
- ← כ- 150,000 הורים (אבות ואימהות) לילדים אלה
- ← צוותים חינוכיים בגני הילדים:
- ← כ- 2,700 גננות העובדות בכיתות גן בפיקוח משרד החינוך
- ← כ- 3,500 סיעות גן העובדות בכיתות גן בפיקוח משרד החינוך
- ← כ- 25 מפקחות, 70 מדריכות ו- 125 יועצות בכיתות גן בפיקוח משרד החינוך

יעדים ביחס לאוכלוסיית היעד

עבור הילדים

קידום סביבה חינוכית מיטבית בגני הילדים, התומכת בלמידה והתפתחות, כולל עיצוב כיתות הלימוד, החצרות, מרחב המשחק, הפעילויות והחומרים, כך שיותאמו לקשת הצרכים החינוכיים של הילדים.

עבור ההורים

יצירת שותפות בין הצוות החינוכי להורים סביב הקניית ידע על צרכים התפתחותיים של ילדים, וסיוע להורים לטפח ולקדם את ילדם מבחינה התפתחותית.

עבור צוות חינוכי

שיפור דרכי עבודתם של צוותי הגנים, מבחינת אינטראקציה עם הילדים, עם ההורים ובין אנשי הצוות, דרכי ההוראה, האקלים החינוכי וניהול הגן.

עבור הרשות המקומית

שיפור העבודה בתחום הגיל הרך דרך הטמעת מודל עבודה יישובי, לרבות דרכי עבודה ומנגנוני פעולה.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת האיכות
איכות החינוך

אוכלוסיית היעד

- ← אחריות והובלה של הרשות המקומית לקידום איכות החינוך בגיל הרך ברשות, דרך פיתוח תפיסת עבודה מערכתית כוללת.
- ← שיפור תשתיות פיזיות בתוך הגנים ובחצרות הגנים.
- ← מתן הכשרות למערך הפיקוח, הייעוץ וההדרכה במחוזות וביישובים, והכשרות וליווי מקצועי לצוותים החינוכיים בגני הילדים.
- ← שיפור דרכי העבודה של הצוותים החינוכיים בכל הרמות על ידי פיתוח חומרי הדרכה וערכות למידה מותאמות תרבותית.
- ← הרחבת הקשר עם הורים בהיבטים שונים של פעילויות לגיל הרך, ומתן כלים לבניית פעילויות ולמידה בבית.

תחומי הליבה של תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית"

וורקמן ואולריך (Workman & Ullrich, 2017) ריכזו כאמור שלושה גורמים שיכולים לשמש כמפת דרכים לבחינת איכות האלמנטים הבסיסיים בכל תכנית התערבות בחינוך בגיל הרך:

1. הסביבה הפיזית מחוץ ובתוך הגן שמקדמת חקירה, משחק ולימוד של הילד;
2. האינטראקציה בין הגננת לילד; ו-
3. מערך התמיכה המקצועי לצוותים החינוכיים כמשפיע על איכות הלמידה של הילד. תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" אימצה מרכיבים אלו כתחומי הליבה שלה, והוסיפה עליהם את מעורבות ושותפות ההורים בתהליך החינוכי של ילדיהם כגורם ליבה נוסף.

חשוב לציין שההפרדה בין התחומים היא מלאכותית, ונועדה לצורך ההמשגה וקידום הפעולות בשטח. למשל, הסביבה החינוכית תהיה איכותית יותר אם היא תלווה באינטראקציה משמעותית בין הילד לגננת, וערכות הלמידה שפותחו במסגרת התכנית יתמכו יותר בקידום התפתחות הילד אם ההורים ימשיכו ליישם את הנלמד בהן גם בבית.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

Bernard
van Leer
FOUNDATION

משרד החינוך
המזכיר הציבורי
אגף א לימוד קדם יסודי

ליגת ישראל אשלים
יד נאריאליזאציה סגן ילדים וגן יעודי סגן סגן

איכות הסביבה החינוכית

ילדים זקוקים לסביבה שתאפשר להם לחקור, לשחק וללמוד בבטחה - גם בפנים הגן וגם בחצר. הסביבה החינוכית צריכה לכלול אביזרים המותאמים לצרכים ההתפתחותיים של ילדים, ולהיות מאורגנת כך שתעודד עצמאות וחקרנות, תוך הנגשה והתאמה לגיל הילד. למשל, ילדים בגילאי הגן אוהבים לשחק יחד במשחקי דמיון ותפקידים, ולכן זקוקים לסביבה שתעודד את פיתוח הדמיון ואת האפשרויות למשחק משותף עם בני גילם, כמו פינת מטבח וחצר גרוטאות. דוגמא נוספת היא משחקים שמעודדים פיתוח אוריינות ודורשים פתרון בעיות, כמו פאזלים וקלפי משחק. סביבה חינוכית איכותית מאפשרת לילדים לגשת למשחקים באופן עצמאי וללמוד בעצמם (Workman & Ullrich, 2017).

ילדים זקוקים גם למרחב חצר ולגישה ישירה לטבע. למשחק בחוץ השפעה חיובית על הבריאות, הוא מונע השמנה ומחזק את המערכת החיסונית של הילד (Fjørtoft, 2004). עוד נמצא שילדים שמשחקים בחוץ באופן קבוע יש דמיון פעיל, רמות מתח נמוכות וכבוד רב יותר לעצמם ולאחרים (Burdette & Whitaker, 2005).

זאדה בדארנה (בדארנה) טוענת שהסביבה החינוכית שנוצרת בגן צריכה לשקף את התפיסה החינוכית של צוות הגן ואת תרבות הקהילה של ילדי הגן, ומומלץ לשתף את הילדים וההורים בארגון, במיוחד את ארגון החצר. הסביבה החינוכית צריכה לעודד למידה ומשחק, ולהשרות אווירה נעימה ונוחה, כשתפקיד הגננת הוא לתווך בין הילדים והסביבה החינוכית.

מרכיבי הסביבה הפיזית כוללים את הכניסה לגן, את הפינות והמרכזים בו, את ארגון הקירות, וכן את חצר הגן והמעבר אליה. בארגון הסביבה החינוכית על כל מרכיביה יש לקחת בחשבון בטיחות, התאמה לגיל הילדים, ואסתטיקה הכוללת ואיזון בין צבעים. ארגון סביבה חינוכית כולל את ארגון פינות הגן, תלייה על הקירות וכן את ארגון החצר:

פינות ומרכזי הגן: העשרת סביבות ומרכזי הפעילות בתוך הגן מאפשרת לילד ללמוד, לחוש, להרגיש ולעשות. יש חשיבות למרכזים קבועים כמו ספרייה, משחק סוציודרמה, קוביות, יצירה, מדע וטכנולוגיה ופינת מטבח, לצד מרכזים זמניים או משתנים דוגמת חנות, שוק, בית קפה או מרכז תנועה, תיאטרון וזהירות בדרכים.

לוחות: הלוחות התלויים בגן צריכים להיות בהקשר לימודי המותאם לתוכן הנלמד בגן ובנושא המעסיק את הילדים. חשוב לתלות תמונות או אמצעי המחשה לנושא אחד בלבד, ולתלות תמונות של הילדים או מהסביבה הקרובה להם במקום תמונות מערכת מוכנות. בנוסף, חשוב שהלוחות יהיו בגובה עיניהם של הילדים.

חצר: חצר הגן צריכה להיות עשירה בפינות משחק ולמידה, באופן שניתן לשמור עליה בטיחותית, נקיה ומטופחת. החצר צריכה לאפשר לילדים לשחק בחופשיות, להיות עצמאיים ולבחור בעצמם במה הם רוצים לשחק.

במסגרת תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" עובר הצוות החינוכי בגן השתלמות ייעודית המתמקדת בתכנון הסביבה החינוכית. ההשתלמות כוללת תכנון מרחבי למידה בגן ובחצר שמקדמים התנסות עצמאית ובחירה של הילד, ביטוי חברתי, פיתוח שפתי ותקשורת יעילה. תכנון מרחבי הלמידה הפעילים כולל התייחסות לאסתטיקה והימנעות מעומס ויתר גירויים, כך שיעניקו לילדים תחושת ביטחון ונינוחות.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת האיכות
איכות החינוך

משרד החינוך
המחלקה הפדגוגית
אגף א לימודים קדם יסודי

התכנית מקצה משאבים לתכנון מחדש, הקמה ושינוי חצרות הגנים ופנים הגן, בהתאם לנלמד בהשתלמות ולצרכים ספציפיים של כל גן, בשיתוף פעולה בין המדריכה הפדגוגית לגננת, ותוך גיוס משאבי הרשות והורי הגן לשותפות בתהליך.

ראה הרחבה בחלק "מודל ליישום התכנית ברשות".

איכות הלמידה

למידה איכותית של הילדים דורשת מהגננות הוראה איכותית, ארגון יעיל וניהול הגן, חומרים ואסטרטגיות למידה מותאמות לילדים וכן שיתקיים מערך תמיכה מקצועי לצוות הגן.

הוראה איכותית - על פי פיאנטה וחוקרים אחרים (Pianta et al, 2008; Pianta, La paro & Hamre, 2008), המחקר על ההתפתחות הקוגניטיבית והלשונית של ילדים מדגיש את ההבדל בין למידה פשוטה של עובדות, לבין השגת 'ידע שמיש', שנבנה על ידי למידה כיצד העובדות קשורות ביניהן, מאורגנות ומותנות זו בזו. ההתפתחות הקוגניטיבית והלשונית של הילד מותנית בהזדמנויות שהבוגרים מספקים לו למתן ביטוי למיומנויות קיימות ובניית 'פיגומים' לפיתוח מיומנויות מורכבות יותר. הפיתוח של מיומנויות 'מטא קוגניטיביות' או מודעות והבנה של תהליכי חשיבה, קריטיים להתפתחותם הלימודית של ילדים. כדי לבחון את איכות ההוראה של גננת, ניתן לשים לב לממדים הבאים:

- ← **פיתוח מושגים:** האופן בו גננות משתמשות בפעילויות שונות לצורך קידום חשיבה מסדר גבוה בקרב הילדים - למשל בשיחה עם שאלות פתוחות, ילדים מנבאים ומשערים השערות - זאת בניגוד למתן הנחיות המעודדות למידה טכנית כגון שינון בעל פה.
- ← **איכות המשוב:** האופן שבו הגננות מעמיקות את תהליכי הלמידה וההשתתפות של הילדים, תוך שימוש בתגובות הולמות להערותיהם, לעבודותיהם ולרעיונות שהם מעלים.
- ← **פיתוח שפה:** האופן שבו מסייעות גננות ומעודדות התפתחות שפתית אצל הילדים.

הוראה איכותית דורשת מהגננת, אם כן, להיות מעורבת באופן אקטיבי בשיח עם הילדים, היא מעוררת את יכולת הביטוי, המחשבות והרעיונות שלהם, ובאותו זמן מעודדת שימוש נכון בשפה ובאוצר מילים. למידה כזו מאפשרת לגננת להציע לילדים בהתמדה פעילויות שעשויות לעניין אותם. הגננת תשתמש בכל רגע כהזדמנות לחזק את למידת הילדים ותאתגר את החשיבה שלהם - ולכן, תגובת הגננת לא תתמקד ב"תיקון" התנהגות הילד, אלא תאתגר אותו במשוב חוזר למיומנות מורכבת יותר של כישורים ויכולות. (Burchinanla et. al, 2010).

היבט נוסף של איכות הלמידה קשור לארגון וניהול הגן על ידי הגננת (Pianta et al, 2008), ולתהליכים הקשורים לארגון ולניהול ההתנהגות, הזמן והקשב של הילדים בגן. קבוצות גן מתפקדות בצורה הטובה ביותר ומספקות את מרב הזדמנויות הלמידה, כאשר הילדים מתנהגים כהלכה, יש להם אתגרים, והם מלאי עניין ומעורבים במטלות הלמידה. כדי לבחון את איכות ארגון וניהול הגן, ניתן לשים לב לממדים הבאים:

- ← **ניהול התנהגות:** היכולת של הגננות לספק הנחיות התנהגות ברורות, ומידת האפקטיביות שבה גננות מונעות התנהגות לא רצויה ומכוונת להתנהגות רצויה של ילדים.
- ← **פרודוקטיביות (יצרניות):** המידה בה הגן מתנהל על פי סדר יום לימודי המוכר לילדים, והמידה בה הגננות מארגנות את הפעילות בגן, כך שפרק זמן מקסימאלי יוקדש לפעילויות לימודיות.
- ← **מערכי הוראה:** האופן שבו הגננות מסייעות לילדים בעת ביצוע הפעילויות, מספקות חומרים לימודיים

ליגת האיכות
ג'וודת התרבייה פח: الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

מעניינים שיעודדו תלמידים להיות מעורבים בתהליך, ומעודדות ניצול מקסימאלי של הזדמנויות לימודיות, כך שהילדים מעוניינים, מעורבים ולומדים.

בנוסף לאיכות ההוראה של הגננת, היכולת שלה לנהל ולארגן את הגן, איכות הלמידה כוללת גם חומרים ואסטרטגיות למידה מותאמים לצרכי ומאפייני הילדים, ומערך תמיכה בצוות המקצועי של הגן.

חומרים ואסטרטגיות למידה: חומרי הלמידה ואסטרטגיות הלמידה צריכים להיות מותאמים לגיל הילד באופן שמערב את כל הילדים בפעילויות, מעודד עצמאות ויוצר סביבה שפתית עשירה. עידוד הלמידה כולל עידוד הקריאה והעשרת השפה בקרב הילדים ואוריינות כמותית, וכן התאמה תרבותית של חומרי הלמידה למאפייני הילדים והמשפחות.

יש חשיבות לכך שצוות הגן יכיר היטב את שלבי ההתפתחות של ילדים וכיצד הם לומדים, ושתהיה לו יכולת לאיתור מוקדם והערכה מתמשכת של קשיים ויכולות מיוחדות של ילדים.

מערך תמיכה מקצועי: מערך מקצועי חיוני לאבטחת פעילות איכותית בגן הילדים באופן שוטף ולאורך זמן. מערך כזה דורש מנהיגות מחויבת שיכולה לספק תמיכה, גישה להדרכה ופיתוח מקצועי ברמה גבוהה, משאבים מקדמי איכות ותקציב מספק וקבוע (Regenstein & Lipper, 2013).

קיימת חשיבות רבה לשפה משותפת ותכנים זהים לכל אנשי המקצוע המעורבים בתכנית - פיקוח, הדרכה וצוות הגן - בדגשים שונים בהתאם לתפקיד, וכן ליצירת פורום קבוע ללמידת עמיתים שבו ניתן לשתף ולהתייעץ ביחס לסוגיות העולות ביישום התכנית בגן. בנוסף, חשוב שלאחר השתלמות ולמידה, ימשיכו הדרכה וליווי שוטפים כדי לשפר את יכולת הצוות החינוכי להשתמש במה שנלמד.

במסגרת תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" עוברים הצוותים המקצועיים השתלמויות ייחודיות שפיתחה התכנית. להשתלמויות מלוות ערכות ליישום תכני ההשתלמות בגן. את ההשתלמויות עוברות ראשית המפקחות והמדריכות, ורק לאחר מכן הצוותים החינוכיים בגנים. ההשתלמויות מותאמות לצרכים המקצועיים השונים של הגננות והסייעות.

במסגרת ההשתלמויות, פותחו ערכות למידה מותאמות תרבותית לחברה הערבית בנושאים: סביבה, מוסיקה, שפה, מתמטיקה, כישורי חיים, פיתוח חשיבה מדעית וטכנולוגית, מדעים בגן הילדים, שילוב מחשב לגילאי 3-6, קידום בריאות, חינוך לאמנות בגן, קיימות כאורח חיים ועוד. ראה הרחבה בחלק "מודל ליישום התכנית ברשות".

ליגת האיכות
ליגת האיכות
ליגת האיכות

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

איכות האינטראקציה

התפקוד החברתי והרגשי של תלמידים בכיתה נחשב כיום כמדד של מוכנות לבית הספר. תלמידים שיש להם יותר מוטיבציה וקשרים עם אחרים בשנות בית הספר המוקדמות, נוטים לפתח מסלולי התפתחות חיוביים יותר בתחומים חברתיים ולימודיים כאחד. לכן, ליכולות של הגננת לתמוך בתפקוד החברתי והרגשי של הילדים, תפקיד מרכזי בכל המשגה של שיטת הוראה אפקטיבית (Blair, 2000; Denham & Weiss-berg, 2004; Raver, 2004).

התפיסה המקובלת כיום בנוגע להשפעת הסביבה החינוכית על הישגי הילדים שמה דגש על מערכות היחסים המתפתחות בגן בין הילדים לגננות, בין הגננות להורים, בין הילדים לבין עצמם ואף בין הגננות לבין עצמן. אינטראקציה בין הצוות החינוכי לילדים הינה מנגנון ראשוני דרכו ילדים לומדים על סביבתם, הן במובן הלימודי והן במובן הרגשי-חברתי (בן רבי, ניג'ם-אכתילאת, ואזן-סינקרון, 2017; Hamre & Pianta, 2007).

מחקרים מצביעים על 4 מסקנות עיקריות בהקשר לאיכות האינטראקציה בין הילד לצוות החינוכי (Hamre & Kraft-Sayre, 2009):

- ← זהו מרכיב קריטי להתפתחות החברתית ולהישגים הלימודיים של הילד
- ← ילדים בגני הילדים לא תמיד חווים אינטראקציות איכותיות עם הצוות החינוכי
- ← מאמצים לשיפור האיכות חייבים להתמקד במיוחד על אינטראקציות בין הילד צוות חינוכי כדי למקסם את ההשפעה עליו
- ← תמיכה מושכלת ויישומית והתפתחות מקצועית של הצוות, יכולים לשפר את איכות האינטראקציות עם הילד

מחקרים מצאו שמדיניות, פיתוח תוכניות והכשרה מקצועית שמכוונים לשיפור אינטראקציה בין הצוות החינוכי לילד, יכולים לתרום למוכנות הילדים לבית ספר, ושאיכות האינטראקציות הרגשיות בתוך הכיתה (כלומר, רמות גבוהות יותר של תמיכה רגשית) היתה קשורה באופן חיובי עם הישגי השפה של הילדים (Mashburn et al, 2009), קריאה ומתמטיקה גבוהים יותר של הילד, וכן ניבאה יכולות חברתיות גבוהות יותר ופחות בעיות התנהגות. ממצאים אלו מראים שאיכות אינטראקציה גבוהה חיונית לשיפור ההישגים האקדמיים והחברתיים בתוכניות בגני הילדים. עם זאת איכות האינטראקציה לא יכולה לעמוד לבדה. הממצאים מראים שרק בחיבור עם היבטים נוספים של איכות, אינטראקציה גננת-ילד תנבא רמות גבוהות יותר של כישורים חברתיים ופחות בעיות חברתיות. בכיתות גן באיכות נמוכה, לאיכות האינטראקציה בפני עצמה אין השפעה על כישורים חברתיים והיא מראה דווקא עליה (ולא ירידה) בבעיות התנהגות (Burchi- et al, 2010).

כיצד באה לידי ביטוי אינטראקציה איכותית בין הגננת לילדים? גננות שעברו הכשרה לפיתוח אינטראקציה איכותית עם ילדים, והן בעלות כישורים גבוהים באינטראקציות בין אישיות, מתאימות את גישתן לצרכים של הילד ומשתמשות בשפה תגובתית ומכבדת. גננות כאלו מסייעות לילדים לשלוט בהתנהגותם, מנתבות אותם לאפיקים פרודוקטיביים ומגיבות לילד באופן מכבד, בחום ובאמפטיה.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת איכות החינוך
ד"ר נטלי טייטלבוים-סגל

Bernard
van Leer
FOUNDATION

משרד החינוך
המזכיר
אבי אלוטין קדם יסודי

איכות האינטראקציה תכלול טון דיבור רגשי חיובי בכל תקשורת של הגננת עם הילד ונינוחות בתקשורת עמו. במצבי קונפליקט או מצוקה של הילד, הגננת תסייע לו לווסת את עצמו בכך שתחפש רמזים בהתנהגותו למצוקה או לבלבול, ותענה לצרכיו באופן שיאפשר לו לחזור ללמידה. היבט חשוב נוסף של אינטראקציה איכותית היא שהתנהגות הגננת צפויה עבור הילד, וכוללת סימנים ברורים כיצד עליו להתנהג.

במדד ה-CLASS של פיאנטה וחוקרים אחרים (Pianta et al, 2008) הוגדרו ממדים שונים לתהליכים המאפיינים אינטראקציה איכותית בין הגננת לילדים. על פי תפיסה זו, הסביבה הפיזית והחומרית ותכני הלמידה נמצאים תמיד בהקשר של הדרך בה הגננת משתמשת בהם בתקשורת שלה עם הילדים (Ham-((re, Goffin & Kraft-Sayre, 2009)) והם כוללים את התמיכה הרגשית שמעניקה הגננת לילדים, את ארגון וניהול הגן ואת התמיכה שלה בלמידה. בחלק זה נדגיש את התמיכה הרגשית. החלקים האחרים - ארגון וניהול הגן ותמיכה בלמידה - פורטו באיכות הלמידה וההוראה. תמיכה רגשית כוללת התבוננות בהיבטים הבאים:

← **אקלים הגן:** הקשר הרגשי החיובי, הכבוד וההנאה הנצפים ביחסים בין הגננות לבין הילדים ובין הילדים לבין עצמם. הילדים מרגישים בנוח בגן. אל מול רמת הביטוי הרגשי השלילי (ביטוי כעס, עוינות, אגרסיביות או חוסר כבוד) הנצפים ביחסים בין הגננות לבין הילדים ובין הילדים לבין עצמם.

← **רגישות הגננת:** מודעות הגננת ליכולות, לרגשות ולתחושות של הילדים, ומידת ההיענות שלהן לצרכים הלימודיים והרגשיים של הילדים בגן. הגננות מסייעות ופותרות בעיות באופן נעים, והילדים מחפשים תמיכה והכוונה אצל הגננות.

← **התייחסות לנקודת המבט של הילד:** המידה שבה האינטראקציה בין הגננת והילדים ובפעילויות הכיתה מדגישה את תחומי העניין, את המוטיבציה ואת נקודת המבט של הילד. כמו כן, מידת הגמישות של הגננת ביכולתה לאפשר פעילויות יזומות על ידי הילדים.

דגש זה על איכות האינטראקציות בגן מוביל לכך שהכשרה מתמשכת של אנשי מקצוע העובדים בגנים נתפסת כאמצעי מרכזי לשיפור איכותם של גני ילדים (Siraj-Blatchford & Woodhead, 2009; Burchinanla et al, 2010), אך ההכשרה זו צריכה להיות מתמשכת ומלווה בהדרכה שוטפת במהלך העבודה, ולא ניתן לצפות לשינויים בתוצאות אצל ילדים עד ליישום מלא של תכנית שלוקח לעיתים כמה שנים (Halle et.al, 2013).

במסגרת תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" מושם דגש רב על איכות האינטראקציה, כבסיס לכלל פעילות התכנית. המטרה היא לחזק ולשפר את איכות האינטראקציה של הגננות עם הילדים, בין הגננות להורים, בין הילדים לבין עצמם ואף בין הגננות לבין עצמן. איכות האינטראקציה משמשת כשפה משותפת לכלל המעורבים בעשייה החינוכית בגן - מפקחות, מדריכות, גננות וסייעות, דרך השתלמויות מותאמות המבוססות על מודל CLASS והמשך ליווי לאורך שנים בתוך הגן. ראה הרחבה בחלק "מודל ליישום התכנית ברשות".

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת ישראל אשלים
ד"ר מיקולנצ'ר וד"ר שבר

שותפות עם הורים הורות בגיל הרך

לשנים הראשונות בחייו של הילד השפעה מכרעת על התפתחותו. מוחו מעוצב לצמוח ולהשתנות בתגובה לניסיון מצטבר, במיוחד עם הוריו, המהווים את המבוגרים המשמעותיים ביותר שמשפיעים על התפתחותו. מחקרים הראו כי התפתחות מיטבית של ילד והצלחתו בתחומים שונים בהמשך חייו, קשורים לתמיכה הרגשית שההורה מעניק לו (Thompson, 1994) (Mikulincer & Shaver, 2003).

הקמת המשפחה וההורות הן מהמשימות המורכבות, המאתגרות וארוכות הטווח שקיימות בחייו של אדם. תפקיד ההורות משתנה בהתאם לחוויות הילדות של ההורה, למודלים לחיקוי שהיו לו ולהשפעות אליהן נחשף במהלך חייו. הורות איננה רק תפקיד, היא חלק מרכזי בהוויית החיים, וככזו היא משפיעה על הביטחון העצמי של האדם ועל זהותו על כל גווניה (Bronte-Tinkew & Calkins, 2001).

המעבר להורות נחוה על ידי הורים רבים כשינוי דרמטי, ולרבים מהם יש חששות ושאלות רבות שעולות עם גדילת הילד והתפתחותו וצורך בכלים וידע כיצד לתרום להתפתחותו הבריאה של ילדם. לעיתים חוסר זה בידע מוביל לחוסר מודעות ולהכחשות לבעיות הילד. בנוסף, במשפחות רבות שני ההורים עובדים ורמת החיים שעלתה יוצרת עומס על ההורים הדואגים לפרנסה ולסיפוק הצרכים הבסיסיים של ילדיהם.

הורים רבים חיים בחוויה ש"אין זמן", שיוצרת לעיתים חוסר פניות להשקעה ומעורבות בחינוך הילד.

בנוסף, רמת הציפיות של ההורים מעצמם גבהה - הילד נחשב כ"כרטיס הביקור" שלהם ויש שאיפה לשלמות בגידול הילד, דבר היוצר למשל שאיפה שהילד יהיה תמיד מאושר המובילה להגנת יתר ("הורות הליקופטר"), או רצון שהילד תמיד ינצח בעולם תחרותי, דבר היוצר לחץ לקידום יתר של הילד ("הורות מפלסת שלג") (Senior, 2014).

עבודה עם הורים בגני הילדים

עבודה בשותפות עם הורים בגני הילדים מורכבת מסיבות רבות. מעבר לאתגרי ההורות שתוארו בחלק הקודם, לא כל ההורים מודעים לחשיבות המעורבות החיובית שלהם בגן, ולהשפעת תגובותיהם כלפי צוות הגן על שהות הילד במסגרת החינוכית. לגננות מצידן, לוח זמנים עמוס ומעט זמן שמתאים לפגישה עם הורים, דבר שמקשה על מוכנות הגננת להשקיע את הזמן הנדרש ליצירת יחסי אמון עם הורים. לעיתים קיים חוסר אמון בין הצדדים: הורים מאשימים גננות בחוסר הקשבה ושותפות בהחלטות הנוגעות לילדם, וגננות מאשימות הורים בחוסר פירגון ואמירת תודה על ההשקעה והעבודה הקשה עם הילד.

בחברה הערבית ישנם היבטים תרבותיים נוספים הקשורים לשותפות בין הצוות החינוכי להורים: יש משפחות שלהן יחס שונה לזמן, והן לא מצליחות לעמוד בחוקי סדר יום האופייניים לגן ילדים. יש משפחות בהן אין מודעות לחשיבות החינוך בגיל הרך להצלחת הילד בעתיד, ומכאן גם זלזול בתפקיד הגננת וקושי לקבל ממנה חוות דעת מקצועית. או לחילופין, תפיסה נפוצה אחרת רואה בתפקיד ההורה ספק צרכים בסיסיים ואת תפקיד הגננת כמחנכת שלו, והאחראית הבלעדית להתנהגותו והתפתחותו.

ניתן לראות אם כן, שבעבודה עם הורים קיימים אתגרים רבים. עם זאת המסגרת החינוכית יכולה להוות הזדמנות לשינוי. זוהי פלטפורמה נוחה עבור רוב ההורים, המגיעים אליה בכל מקרה מדי יום להביא את הילד בתחילת היום ולאסוף אותו בסיומו. דרך יצירת יחסי אמון והקשבה לצרכי ההורים, ניתן להפוך את המסגרת החינוכית למקור לימוד של ידע וכישורים הוריים, שיהפכו את חיי המשפחה לטובים יותר עבור ההורים והילדים.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת האיכות | ליגת ישראל אשלים

שותפות עם הורים יכולה להתקיים דרך הדרכה הורית בנושאים ספציפיים בהתאם לקשיים שהורים העלו או לשינויים ההתנהגותיים אותם רוצה הגננת לקדם. הגננת יכולה לעודד הורים לקיים אינטראקציות יומיומיות איכותיות עם ילדיהם, דרך מתן טיפים וכלים להתמודדות או בחירת פעילויות ספציפיות (כמו קריאה, משחק, עריכת שולחן ועוד) ועידוד ההורים לעשות זאת בבית.

המטרה היא שגם ההורה וגם הגננת יחוו שוויון ערך. למשל, ניתן לשאול את ההורים מה יעזור להם בתפקידם ולא לומר להם מה הם צריכים לעשות וגם להתייחס לשלומם ורווחתם של ההורים כבני אדם. בנוסף, פיתוח שותפות יכול להתקיים דרך מתן תפקידים מנהיגותיים להורים כמו תכנון פעילויות משותפות ודרך שמירה על ערוץ תקשורת רציף ופתוח עמם (דרך קבוצת WhatsApp למשל).

במסגרת תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" מושם דגש על יצירת שותפות בין הצוות החינוכי להורים. המטרה היא להגביר את מעורבות ההורים בעשייה החינוכית בגן דרך היבטים שונים של פעילויות והקניית ידע על צרכים התפתחותיים של ילדים, כדי לסייע להורים לטפח ולקדם את הילד מבחינה התפתחותית גם בבית. כבסיס לשותפות יעילה בין הצוות החינוכי להורים, התכנית מכוונת להקמה של מנהיגות הורית בגן (למשל, ועד הורים פעיל), שתהיה שותפה בקבלת החלטות ובתכנון ובביצוע פעילויות משותפות.

התכנית מתייחסת לחיזוק השותפות עם ההורים בארבעה תחומים:

- ← הדרכת הורים - הקניית ידע ומיומנויות הוריות והגברת המעורבות ההורית בלמידה של הילדים, דרך סדנאות, הרצאות וייעוץ אישי.
- ← העשרה הורה ילד - פעילויות חווייתיות משותפות המיועדות לחזק את הקשר הורה ילד ולהגביר את מעורבות ההורים בגן.
- ← אירועי שיא - חגיגה משותפת של אירועים, חגים או ימים מיוחדים שמחזקים את קהילת הגן ו/או קהילת ההורים בכלל היישוב.
- ← הפנייה וסיוע - בסוגיות הקשורות להורות והתפתחות הילד.
ראה הרחבה בחלק "מודל ליישום התכנית ברשות".

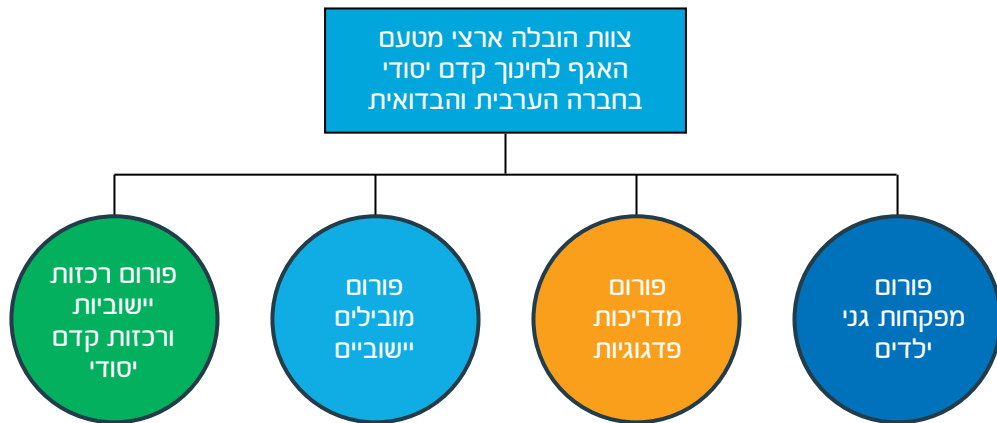
תשתית ארגונית והגדרות תפקידים הרמה הארצית והמחוזית

"איכות החינוך בחברה הערבית" כרוכה בהובלה של תפיסה יישובית. כדי שרשות מקומית תוכל ליצור שינוי באיכות החינוך ביישוב ולייצר שיתופי פעולה, נדרשת לתכנית מעטפת תמיכה - ארצית ומחוזית.

צוות הובלה ארצי

התשתית הארגונית של התכנית מרוכזת תחת אחריות האגף לחינוך קדם יסודי בחברה הערבית והבדואית במשרד החינוך. באחריותו להתוות את המדיניות הארצית של התכנית, להחליט על הצטרפות של יישובים חדשים, וכן לספק מעטפת של תמיכה, כולל הדרכה וליווי לצוותים ביישובים.

בכפוף לאגף לחינוך קדם יסודי, פועלים ארבעה פורומים ארציים, ששותפים בהם נציגים העובדים עם הרשויות בהן פועלת התכנית: פורום מפקחות, פורום מדריכות ומובילות, פורום רכזות יישוביות ופורום מובילים יישוביים.

עבודה עם הורים בגני הילדים

פורום ייחודי של מפקחות קדם יסודי בגני הילדים מהרשויות בהן פועלת התכנית. מפקחות גני הילדים אחראיות על החיבור בין הנחיות המטה של משרד החינוך לגננות בשטח. פורום זה מלווה, מכוון ובוחן את יישום התכנית ברשויות, ודן בסוגיות מקצועיות שונות העולות מהשטח.

פורום מדריכות פדגוגיות מטעם משרד החינוך ברשויות בהם פועלת התכנית

המדריכות הפדגוגיות המשתתפות בתכנית נבחרות בהתייעצות עם הפיקוח הקדם יסודי. המדריכה מקבלת יום הדרכה שבועי לצוותי הגנים במסגרת תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית".

המדריכה מלווה את צוות הגן על פי הגדרות משרד החינוך באינטנסיביות גבוהה יחסית - יום בשבוע לכל ישוב (כ-15 גנים ליום הדרכה לעומת כ-30 גנים ביום הדרכה ביישובים בהם התכנית לא פועלת). המדריכה אחראית להדריך את הגננות בכלי התכנית, ולשקף את העשייה והסוגיות שמעסיקות את הצוותים החינוכיים בפורום המדריכות ובפורומים היישוביים.

פורום זה נועד לאפשר למדריכות הפדגוגיות מרחב להסתכלות מערכתית על כלל מרכיבי התכנית וכיצד הם באים לידי ביטוי ביישובים שונים המשתתפים בתכנית. הפורום מאפשר חשיפה לרעיונות חדשים ויזמות שונות, וכן מקום לשיח, לשיתוף, להתייעצות ולפתרון בעיות שעולות בשטח.

מדריכות פדגוגיות התייחסו לפורום המדריכות:

"הפורום עוזר, תומך, אפשר לשתף, להציג יוזמות חדשות והוא מאפשר למידת עמיתים."
"אני מרגישה יותר מקצועית, משקפת למפקחת את המצב במסגרות בצורה יותר ברורה... יודעת יותר
היום איך לדווח ולסכם תקופת עבודה, איך לתכנן מראש."

קישור להגדרת תפקיד מדריכה פדגוגית מטעם משרד החינוך

פורום מובילים יישוביים

פורום המובילים היישוביים מרכז יחד את כלל המובילים מהרשויות בהן פועלת התכנית. הפורום נועד להנחיל שפה מקצועית משותפת למובילים, ונערכת בו למידת עמיתים המסייעת לתכנן ולעקוב אחר יישום התכנית ביישובים. הפורום דן ומכריע בדילמות וסוגיות מקצועיות העולות מהשטח.

קישור להגדרת תפקיד מדריכה פדגוגית מטעם משרד החינוך

פורום מובילים יישוביים

פורום המובילים היישוביים מרכז יחד את כלל המובילים מהרשויות בהן פועלת התכנית. הפורום נועד להנחיל שפה מקצועית משותפת למובילים, ונערכת בו למידת עמיתים המסייעת לתכנן ולעקוב אחר יישום התכנית ביישובים. הפורום דן ומכריע בדילמות וסוגיות מקצועיות העולות מהשטח.

קישור להגדרת תפקיד מוביל יישובי

פורום רכזות יישוביות ורכזות קדם יסודי

בפורום זה משתתפות הרכזות היישוביות של התכנית וכן רכזות קדם יסודי (רכזות גנים) מהיישובים בהם פועלת התכנית. הפורום נועד ללמידת עמיתים ולהנחלת שפה מקצועית משותפת לרכזות. בנוסף, הפורום נועד להקנות כלים לעבודה ברמה היישובית וכן להעצים את הרכזות באופן מקצועי. במסגרת הפורום מתקיים תכנון ומעקב אחר יישום התכנית, וכן דיון והכרעה בדילמות וסוגיות מקצועיות שעולות מהשטח.

קישור להגדרת תפקיד רכזת יישובית

מנגנון ארגוני יישובי

המנגנון הארגוני היישובי נשען על בניית שותפויות בין כלל הגורמים העוסקים בחינוך לגיל הרך ביישוב, והוא פועל בכפוף לראש הרשות ותחת הפורום היישובי לגיל הרך. המנגנון הארגוני היישובי נדרש לעבודה משולבת, מסונכרנת ומתואמת בין כלל הגורמים, והוא כולל מוביל יישובי וצוות מוביל לתכנית, רכזת יישובית לתכנית וצוות משימה להפעלתה.

מבנים ארגוניים ברשות פורום יישובי לגיל הרך

פורום יישובי לגיל הרך (נקרא לעיתים "הוועדה המקצועית לגיל הרך") כולל את כלל הגורמים העובדים בתחום הגיל הרך ברשות ולעיתים גם נציגות הורים. תפקיד הפורום לגבש תפיסה אסטרטגית לרשות בתחום הגיל הרך על בסיס נתונים וצרכים, ולבנות על פיה תוכנית עבודה שנתית, כולל תחומי אחריות ליישום.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת איכות החינוך
ליגת איכות החינוך

על מנת למנוע כפילויות ועומס של פורומים וועדות, תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" לא דורשת צוות היגוי רחב נפרד לתכנית, אלא הקמת צוות מוביל יישובי שיפעל להטמעת התכנית ברשות, יהיה כפוף לפורום היישובי לגיל הרך ויפעל כחלק מהפעילות השוטפת שלו. עם זאת, יש לוודא שכל חברי הצוות המוביל מוזמנים ומשתתפים בפורום היישובי לגיל הרך.

הפורום היישובי אחראי לגבש חזון, לקבוע מדיניות ולבנות תכנית עבודה שנתית לקידום איכות החינוך בגני הילדים ברשות, כולל הגדרת יעדים, לוחות זמנים ותפוקות. הפורום אחראי לעקוב אחר יישום התכנית ברשות ולהכריע בדילמות וסוגיות מקצועיות שעולות מיישום מרכיביה בשטח.

הפורום אחראי לאגם משאבים וליצור חיבורים עם תוכניות אחרות ומחלקות נוספות, כדי להשתמש בתכנית למינוף כלל העשייה בגיל הרך ברשות.

רכזת ארצית ל"איכות החינוך בחברה הערבית" התייחס לחשיבות ההתחברות של התכנית לפורום המוביל:

"כל תכנית באה עם דרישה לצוות היגוי משלה בתוך יישוב. התכנית הזו מכירה בצורך להתחבר לקיים לפני הקמה של תשתית ארגונית חדשה."

צוות מוביל יישובי

הצוות המוביל אחראי ליישום תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" ברשות, בכפוף למדיניות הפורום היישובי לגיל הרך. הצוות המוביל אחראי לקדם את התכנית ולעקוב אחר יישומה. אתגרים וסוגיות מתוך יישום התכנית בגנים ומתוך פעילות צוות המשימה, מובאים לדיון בצוות המוביל, והוא מכריע בסוגיות מקצועיות שוטפות, ממשיג תובנות ומגבש המלצות לדיון בפורום היישובי.

תפקידי הצוות המוביל ביחס לתחומי הליבה של התכנית:

- ← פיתוח סביבה חינוכית: אחריות לגיוס אנשי מקצוע רלוונטיים, הכנת תכנית עבודה ואומדן מפורט, ליווי ומעקב אחר יישום הפיתוח על שלביו השונים
- ← איכות הלמידה ואיכות האינטראקציה - שמירה על קשר שוטף עם הגורמים המקצועיים המפקחים על התכנית, מעקב אחר השתתפות אנשי מקצוע בפורומים ובהכשרות, ומעקב אחר ביצוע משימות
- ← עבודה עם הורים: בניית תכנית עבודה יישובית לעבודה עם הורים ומעקב אחר השתתפות הורים בפעילויות בגנים, בהרצאות ובסדנאות.

חברי הצוות המוביל:

- ← המובילה/ה היישובית - יו"ר
- ← מנהל מח' חינוך (במידה ואינו המוביל היישובי)
- ← מפקחת קדם יסודי
- ← מדריכה פדגוגית
- ← גננת מובילה/נציגת גננות
- ← מנהלת הגיל הרך
- ← רכזת קדם יסודי
- ← רכזת יישובית "איכות החינוך"
- ← משתתפים נוספים על פי צורך ובהתאם לסוגיות שעולות מהשטח

מפקחת גני ילדים התייחסה לצוות המוביל:

"הכי חשוב בתכנית זה היציבות של הצוות המוביל. אם כל הזמן מתחלפים אנשי המקצוע התכנית נתקעת כי זה גורם לתחושה שהרשות לא מחויבת."

צוות משימה לקידום התכנית בשטח

צוות קטן ויישומי הנפגש בתדירות גבוהה ואחראי על יישום בפועל של מרכיבי הליבה של התכנית בתוך גני הילדים, כולל מעקב ובקרה, ומתן מענה מיידי לסוגיות שמעלים גננות, סייעות והורים. בנוסף, צוות המשימה אוסף סוגיות ואתגרים מקצועיים העולים במהלך היישום בשטח, ומכין אותם לדיון בצוות המוביל.

חברות צוות המשימה:

- ← רכזת איכות החינוך
- ← רכזת קדם יסודי
- ← מדריכה פדגוגית
- ← גננת מובילה/נציגת גננות

מערך התפקידים ברשות מוביל יישובי לתכנית מטעם הרשות

המוביל היישובי לתכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" נבחר על ידי ראש הרשות, ואחראי לעדכן אותו בהתקדמות התכנית. על המוביל היישובי להיות בעל ראייה מערכתית של כלל פעילות הגיל הרך ברשות, ולכן מומלץ שהוא יהיה מנהל מחלקת החינוך או מנכ"ל הרשות.

המוביל היישובי אחראי על חיבור התכנית לפעילות הפורום היישובי (או הוועדה המקצועית) לגיל הרך ביישוב, דרך הובלת תהליך תכנון אסטרטגי יישובי עם כניסת התכנית לרשות. תהליך התכנון כולל מיפוי, יצירת שותפויות ואיגום משאבים עם תכניות ושירותים רלוונטיים לקיום וקידום התכנית. במקביל, המוביל היישובי אחראי על גיוס הרכזת לתכנית, על חיבורה לגורמים המקצועיים והפוליטיים ביישוב, וכן לספק לה את המשאבים הנדרשים לעבודתה (חדר, מחשב, טלפון, שירותי מזכירות וכו').

המוביל היישובי אחראי על הקמת הצוות המוביל היישובי והוא פועל כיו"ר שלו. יחד עם הצוות המוביל, נכתבת תכנית עבודה שנתית, כשהמוביל היישובי אחראי תקציבית וארגונית על ביצועה ברשות.

כל המובילים היישוביים משתתפים בפורום המובילים ארצי.

קישור להגדרת תפקיד מוביל יישובי

רכזת יישובית לתכנית

נבחרת על ידי ראש הרשות והמוביל היישובי בהתאם לקריטריונים המקצועיים של התכנית. הרכזת מועסקת בחצי משרה לפחות. הרכזת אחראית להוציא לפועל את כלל מרכיבי התכנית ברשות, בכפוף להחלטות הצוות המוביל. הרכזת היא שמבצעת בפועל את תהליך המיפוי היישובי ואת תהליך המיפוי בגני הילדים, ועוקבת אחר יישום התכנית באופן שוטף מול צוותי הגנים, כולל ניהול ויישום תקציבי התכנית ברשות. בנוסף, באחריותה להציף סוגיות ודילמות מקצועיות העולות מצוותי המשימה בשטח ולהביאן לדיון בפני המוביל היישובי והצוות המוביל.

הרכזת אחראית לחזק ולתחזק את השותפויות של התכנית עם הגורמים המקצועיים ברשות (כמו למשל

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת האיכות
איכות החינוך בגן

עם השירות הפסיכולוגי החינוכי, המרכזים לגיל הרך, המחלקה לשירותים חברתיים, תכנית 3600 ועוד), וכן באחריותה להפיץ מידע ופרסום של פעילויות התכנית ברשות.

כל הרכזות היישוביות משתתפות בפורום רכזות ארצי ומקבלות הדרכה שוטפת ליישום התכנית ברשות.

רכזת יישובית התייחסה לתפקידה"

"חשוב לי כל הזמן להציף אתגרים ולדון בהם יחד אנשי המקצוע. זו הדרך היחידה לצאת מפלונטרים גם לתת לכולם [בצוות המוביל] הרגשה שהם חלק ממה שקורה בתכנית."

קישור להגדרת תפקיד רכזת יישובית

מודל ליישום התכנית ברשות

בחלק זה יוצגו עקרונות פעולה ותהליכי העבודה ביישוב, החל מהערכות לכניסת התכנית לרשות והקמת המבנה הארגוני שלה, ועד ליישום מרכיבי הליבה שלה. התכנית מיושמת בהתאם לצרכים ולמאפיינים יישוביים.

רשות לא מחויבת ליישם את כל מרכיבי הליבה של התכנית.

מתווה יישום תכנית "איכות החינוך בחברה הערבית" ברשות

כניסת התכנית לרשות

שלב	פעולות מרכזיות	קישור כלים
כניסה והקמה של המבנה הארגוני ברשות	<ul style="list-style-type: none"> ← הצגת התכנית לראש הרשות ולמנהל מחלקת החינוך ← חתימת ראש הרשות על מכתב התחייבות להשתתפות בתכנית ← הצגת התכנית בפורום היישובי לגיל הרך ← הקמת צוות מוביל יישובי לתכנית ← גיוס רכזת לתכנית ← ביצוע מיפוי יישובי על ידי רכזת התכנית ונציגים רלוונטיים ביישוב, בהתבסס על טופס "תעודת זהות יישובית" ← מיפוי צרכי ההשתלמות של הסייעות על ידי רכזת התכנית/רכזת קדם יסודי אל מול מחלקת החינוך 	<ul style="list-style-type: none"> ← מכתב התחייבות להשתתפות בתכנית ← מצגת חשיפה לתכנית ← טופס "תעודת זהות יישובית" ← טופס מיפוי צרכי השתלמות לסייעות
בחירת גנים להשתתפות בתכנית	<ul style="list-style-type: none"> ← יום חשיפה לגננות ← ביצוע מיפוי צרכים בגנים - על ידי רכזת התכנית אל מול צוות הגן ← גיבוש המלצה לצוות המוביל על גנים שישתתפו בתכנית. ← ביקור של הצוות המוביל בגנים המומלצים לבחירה ביניהם ← בחירת גנים בצוות המוביל ← הכנת תכנית עבודה קונקרטית עבור כל גן ביחס ליישום תחומי הליבה ← הכנת תכנית עבודה מערכתית ליישום התכנית במסגרת הפעילות בגיל הרך ברשות ← הצגת תכנית העבודה בפורום היישובי לגיל הרך וקבלת אישור הפעלה 	<ul style="list-style-type: none"> ← מצגת חשיפת התכנית לגננות ← טופס מיפוי צרכים בגן

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת איכות החינוך
תוכנית איכות החינוך בגנים

יישום תחומי ליבה של התכנית בגני הילדים

שלב	פעולות מרכזיות	קישור כלים
איכות הסביבה החינוכית	<ul style="list-style-type: none"> ← השתלמות למדריכות הפדגוגיות של גנים המשתתפים בתכנית על ארגון הסביבה החינוכית ← השתלמות לגננות מגנים אלו על ארגון הסביבה החינוכית ← השתלמות לסייעות מגנים אלו על חשיבות הסביבה החינוכית להתפתחות הילד ← השתתפות גננות וסייעות בימי הדגמה, וביקור בחצרות גנים שעברו תהליכי פיתוח וארגון סביבה חינוכית יישום פיתוח הסביבה החינוכית בגנים: ← קידום התשתיות הפיזיות בגנים: הכנת תכנית מפורטת לעיצוב הגן ולפיתוח החצרות, כולל הצטיידות נדרשת ← סיור בכל גן לצוות המוביל יחד עם מהנדס הרשות, לקביעת סדרי עדיפויות וקבלת המלצות מקצועיות ← בחירת קבלן וביצוע פיתוח הגנים והחצרות ← ישיבות מעקב וביקורים של הצוות המוביל בגנים במהלך עבודת הפיתוח, ופיקוח מקצועי על העבודה מטעם הרשות ← המדריכה הפדגוגית מלווה את הצוות החינוכי ביישום תכני ההשתלמות בגנים, המשך הפיתוח ויזמות נוספות לקידום איכות הסביבה החינוכית 	<ul style="list-style-type: none"> ← ערכת למידה בנושא ארגון סביבה חינוכית ← מתווה לפיתוח חצרות ← כרטיסיות להקמת חצרות
איכות הלמידה	<ul style="list-style-type: none"> ← בחירה מותאמת של השתלמויות לקידום איכות הלמידה - לגננות ולסייעות (בנפרד וביחד) על פי צרכי ילדי הגן ← המדריכה הפדגוגית/מדריך מקצועי מלווה את תהליך יישום החומר שנלמד בהשתלמויות במסגרת הגן ← הקמת פורום גננות ללמידת עמיתים ← פיתוח יוזמות בתוך הגן בעקבות ההשתלמויות 	<ul style="list-style-type: none"> ← טופס ריכוז/ מיפוי השתלמויות לצוותים החינוכיים ← ערכות למידה מותאמות תרבותית לחברה הערבית
אינטראקציה איכות	<ul style="list-style-type: none"> ← השתלמות בנושא אינטראקציה מיטבית (מבוסס על CLASS) למדריכות הפדגוגיות ← השתלמות לגננות בגנים המשתתפים בתכנית ← השתלמות לסייעות בגנים אלו בנושא אינטראקציה איכותית בגן, שיח ותקשורת, חשיבה יצירתית תומכת אינטראקציה מיטבית ← המדריכה הפדגוגית מלווה את תהליך יישום החומר שנלמד בהשתלמויות במסגרת הגן ← פיתוח יוזמות בתוך הגן בעקבות ההשתלמויות 	

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת ישראל אשלים

Bernard van Leer Foundation

משרד החינוך
המזכיר הציבורי
אגף א ליועץ קדם יסודי

כלים	פעולות מרכזיות	שלבים
← ערכת למידה בנושא עבודה עם הורים	<ul style="list-style-type: none"> ← השתלמות בנושא עבודה עם הורים למדריכות הפדגוגיות ← השתלמות זהה לגננות בגנים המשתתפים בתכנית ← בניית תכנית עבודה שנתית יחד עם המדריכה הפדגוגית לקידום שותפות עם הורים במסגרת הגן. תכנית העבודה תכלול התייחסות להיבטים של עבודה עם הורים: ← הדרכת הורים ← העשרה הורה ילד ← אירועי שיא בהשתתפות הורים ← הפניה/סיוע להורים באופן פרטני <p>יצירת שותפות עם הורים במסגרת התכנית:</p> <ul style="list-style-type: none"> ← הקמת פורום הורים יישובי לגיל הרך ← הקמת ועד הורים בכל גן המשתתף בתכנית, לתכנון וביצוע פעילויות משותפות ← גיוס אקטיבי של הורים להגברת מעורבותם בגן ← יישום תכנית העבודה על היבטיה השונים 	עבודה עם הורים

כניסת התכנית לרשות

האחריות המקצועית על כניסת תכנית לרשות היא של המפקחת מטעם האגף לחינוך קדם יסודי במשרד החינוך, והיא זו שאחראית להנעה הראשונית של מרכיבי התכנית, בהתאם לצרכים שעולים ברשות. מפקחת המעוניינת בפעילות התכנית ברשות, אחראית לחשוף את מרכיבי התכנית, כליה והצלחותיה בפני ראש הרשות ומנהל מחלקת חינוך. רשות לא חייבת ליישם את כל מרכיבי התכנית.

במידה והרשות מעוניינת בתכנית, ראש הרשות מתחייב בחתימתו על מכתב התחייבות שהתכנית תפעל ברשות על פי עקרונותיה והמתווה ליישומה.

כחלק מתהליך הכניסה של התכנית לרשות, היא מוצגת בפני הפורום היישובי לגיל הרך. בשלב הראשון נדרש הפורום לדון בשילוב התכנית בתוך התפיסה האסטרטגית הרשותית לתחום הגיל הרך.

במקביל, מוקמים ברשות המבנים הארגוניים של התכנית (צוות מוביל וצוות משימה), ממונה לתכנית מוביל יישובי ומגויסת רכזת לתכנית.

הרכזת אחראית לבצע מיפוי יישובי על טופס "תעודת זהות יישובית" אל מול הנציגים הרלוונטיים ביישוב. במקביל, יחד עם רכזת קדם יסודי ואל מול מחלקת החינוך, מתבצע מיפוי צרכי הסייעות בידע, תמיכה והשתלמויות.

מסקנות המיפוי היישובי והנתונים העולים ממנו מגובשים בצוות המוביל, ומוצגים בפני הפורום היישובי כבסיס לגיבוש חזון ומדיניות התכנית ברשות, וכבסיס לתכנית עבודה שנתית לקידום איכות החינוך בגני הילדים ברשות - כולל הגדרת יעדים, לוחות זמנים ותפוקות.

במידת האפשר, נעשה איגום משאבים עם תוכניות וארגונים רלוונטיים ברשות, על מנת להרחיב את פעילות התכנית בגנים רבים ככל האפשר, ולטובת קידום הכשרות והשתלמויות משותפות לאנשי מקצוע העובדים בגיל הרך.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת החינוך | ליגת ישראל אשלים
יד נבחרת ישראל - יום לילדים ולילדות

בחירת גנים שישתתפו בתכנית

תהליך בחירת לגנים מתקיים באחריות הצוות המוביל, ומתבצע בשיתוף פעולה מלא בין רכזת התכנית לרכזת קדם יסודי (רכזת גנים) ואל מול צוותי הגנים.

הצוות המוביל דואג לקיים יום חשיפה מיוחד לגננות להכרות עם התכנית. במסגרת יום החשיפה מתקיים שיח פתוח עם הגננות על מתווה העבודה של התכנית בתוך הגן ועל התהליכים הצפויים בו, ונערך עמן תיאום ציפיות ראשוני שמטרתו להעביר ידע ולהפיג חששות.

לאחר מכן מבצעת רכזת התכנית יחד עם צוות הגן מיפוי צרכים בכל אחד מהגנים. המיפוי מתבצע על טופס מיוחד שפיתחה התכנית, וכולל מידע על פערים התפתחותיים בין הילדים; תכניות התערבות ואנשי מקצוע שנכנסים לגן ולכמה ילדים הם נותנים מענה; הערכה של מקצועיות הצוות, כולל מידע על השתלמויות שקיבלו הגננות והסייעות ובחינת היכולת שלהן להוביל שינוי בגן; שותפות עם הורים במסגרת הגן ועבודה עמם, וכן מידע על מצב הבטיחות בגן. נתוני המיפוי של כלל הגנים מוגשים לצוות המוביל.

רשות יכולה להחליט על קריטריונים ייחודיים לבחירת גנים. למשל, האם הגן פועל במבנה של הרשות או במבנה שכור, בחירה על פי פיזור גיאוגרפי של הגנים ברשות או בחירה לפי אשכולות גנים.

עם זאת, חשוב שהשיקול הראשוני יהיה פוטנציאל יישום התכנית בגן (כך למשל, בחירה לפי מיקום הגן עלולה לגרום לבחירת גננות שאינן מתאימות ליישום התכנית, או שבחירה באשכולות גנים הגדלים בהתמדה יכולה ליצור אתגר בהצטרפות של גננות חדשות ופערים במקצועיות בין גננות ותיקות לחדשות).

בנוסף, חשוב שתהיה שקיפות של הקריטריונים לבחירת הגנים כדי למנוע קונפליקטים בין גננות, ומומלץ לערב כבר בשלבי התכנון את גורמי הרשות הרלוונטיים - דוגמת אחראי רכש, אנשי תחזוקה וגזבר.

לאחר בחינת נתוני המיפוי, הקריטריונים והסוגיות הרלוונטיות, מבקר הצוות המוביל בגנים המומלצים ומחליט איזה גנים ישתתפו בתכנית.

לכל גן שנבחר מוכנת תכנית עבודה ראשונית ליישום התכנית בכל אחד ממרכיבי הליבה, כולל לוחות זמנים, תכנים ותקציב.

תכנית העבודה מבוססת על הצרכים שעלו במיפוי, וכן על חשיבה משותפת והגעה להסכמות עם צוות הגן לגבי התכנות כל מרכיב.

תוכנית העבודה יכולה להתעדכן בעקבות ההשתלמויות שעובר הצוות בכל אחד מתחומי הליבה.

יישום התכנית לפי תחומי הליבה

איכות הסביבה החינוכית

סביבה חינוכית איכותית צריכה להיות מותאמת לצרכים ההתפתחותיים של הילדים, ולאפשר להם לחקור, לשחק וללמוד בבטחה, וכן להיות מאורגנת כך שתעודד עצמאות וחקרנות. הסביבה החינוכית צריכה לשקף את התפיסה החינוכית של צוות הגן וכן את תרבות הקהילה של ילדי הגן. מרכיבי הסביבה הפיזית כוללים את הכניסה לגן, את הפינות והמרכזים בו, את ארגון הקירות, וכן את חצר הגן והמעבר אליה.

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת ישראל אשלים
ד"ר נטלי טייטלבוים-הורן
מנהלת תוכנית

השלב הראשון לפיתוח סביבה חינוכית איכותית הוא השתלמות בנושא לכל צוות הגן. ההשתלמות מתמקדת בתכנון הסביבה החינוכית, באופן המאפשר לילדים למידה חווייתית ומהנה תוך כדי משחק, התנסויות וחקר. ארגון הסביבה החינוכית כולל פיתוח מוקדי פעילות חווייתיים ומגוונים בחצרות ובתוך הגן, המותאמים להתפתחות הילדים ולצרכיהם, ומזמנים לילדים פעילויות ואפשרויות לפיתוח דרכי חשיבה ומיומנויות קוגניטיביות, חברתיות ורגשיות בצורה נגישה ובטיחותית.

את ההשתלמות עוברות ראשית המדריכות הפדגוגיות, שמשתלמות בנוסף לנושאים הנ"ל גם בליווי הגננות והדרכה עליהם. לאחר מכן עוברות הגננות והסייעות השתלמות נפרדת. כחיזוק להשתלמות, משתתפים צוותי הגנים בימי הדגמה וביקור בחצרות גנים שעברו תהליכי פיתוח וארגון סביבה חינוכית.

התכנית מקצה משאבים לתכנון מחדש, הקמה ושינוי חצרות הגנים ופנים הגן, בהתאם לנלמד בהשתלמות ולצרכים ספציפיים של כל גן, בשיתוף פעולה בין המדריכה הפדגוגית לגננת, ותוך גיוס משאבי הרשות והורי הגן לשותפות בתהליך.

יישום פיתוח הסביבה החינוכית בגנים:

בהתאם למיפוי ולעקרונות שנלמדו בהשתלמות, ולאחר בחינת השטח, מה קיים, מה ניתן לשמר ומה ניתן לשנות, הגננות מגישות תכנית מפורטת לעיצוב הגן ולפיתוח החצרות, כולל הצטיידות נדרשת.

דוגמאות לשינויים בפנים הגן:

- ← הפחתת גירויים ויזואליים על הלוחות, דילול משחקים וציוד
- ← ארגון מחדש של רהיטים ומשחקים ורכישת משחקים חדשים
- ← העשרת פינות למידה

דוגמאות לפיתוח חצרות:

- ← סילוק מפגעים בטיחותיים
- ← הוספת מרכזי משחק בחצרות - למשל מתקני חצר, סככות צל, מצעי דשא סינטטי
- ← הקמת גינות לימודית

בנוסף, התכנית פיתחה מודלים ייחודיים לפיתוח סביבה החינוכית, שניתן למצוא בכרטיסיות להקמת חצרות באתר התכנית:

- ← חצר תנועה טבעית
- ← גינת מאכל
- ← חצר מתקנים
- ← גינת חמשת החושים
- ← חצר כישורי חיים
- ← גינה מזמינה לבעלי חיים

על מנת לבחון התכנות פיתוח הסביבה החינוכית, נפגש הצוות המוביל עם מהנדס הרשות לסיור בכל גן, כדי לקבוע סדרי עדיפויות מה אפשרי לביצוע, וכן המלצות המהנדס ליישום כלכלי וביצועי. לאחר סיור זה, מוכנת תכנית כלכלית ומקצועית לארגון ופיתוח הסביבה החינוכית של כל גן ונבחר קבלן לביצוע העבודה. במהלך הביצוע מתקיימות ישיבות מעקב וביקורים של הצוות המוביל ופיקוח מקצועי של הרשות על הקידום העבודה.

גם לאחר סיום העבודות, המדריכה הפדגוגית מלווה את הצוות החינוכי ביישום תכני ההשתלמות בגנים, המשך הפיתוח ויזמות נוספות לקידום איכות הסביבה החינוכית.

ליגת האיכות
 איכות החינוך בגן

جودة التربية في الطفولة المبكرة
 איכות החינוך לגיל הרך
 Quality of Education in Early Childhood

איכות הלמידה

תחום איכות הלמידה כולל בתוכו מגוון השתלמויות בנושאים שונים, שנועדו לקדם את הלמידה בגן, כך שתהיה איכותית ומותאמת לצרכי הילדים בגיל הגן.

במסגרת התכנית פותחו השתלמויות ייחודיות המלוות בערכות ליישום, ושמותאמות תרבותית לחברה הערבית, בנושאים: סביבה, מוסיקה, שפה, מתמטיקה, כישורי חיים, פיתוח חשיבה מדעית וטכנולוגית, מדעים בגן הילדים, שילוב מחשב לגילאי 3-6, קידום בריאות, חינוך לאמנות בגן, קיימות כאורח חיים ועוד.

את ההשתלמויות עוברות ראשית המפקחות והמדריכות, ורק לאחר מכן הצוותים החינוכיים בגנים. ההשתלמויות מותאמות לצרכים המקצועיים השונים של הגננות והסייעות, ונועדו לתרום להתפתחות המקצועית של הצוות ולקידום היכולת של הגננות והסייעות להשתמש בכלים חדשים בתוך הגן. כשכל צוות הגן עובר השתלמות באותו נושא (גם אם בתמהיל ומינון שונה בהתאם לתפקיד) נוצרת שפה אחידה שמחזקת את יישום הנושא בגן ומתחזקת השותפות והחיבור בתוך הצוות, כך שלמשל גם הסייעות יכולות להפוך ליזמות ולהטביע טביעת אצבע בעשייה החינוכית בתוך הגן.

על מנת לחזק את הלמידה, מומלץ שברשות יוקם פורום גננות ללמידת עמיתים, שבו יוכלו הגננות לשתף בסוגיות שעולות בתהליך היישום ותיתכן תמיכה הדדית בפיתוח יוזמות בתוך הגנים. בנוסף, יש חשיבות רבה שלאחר השתלמות יובטח לצוותים ליווי ליישום התכנים בתוך הגן על ידי מדריכים מקצועיים.

איכות האינטראקציה

איכות האינטראקציה נמצאת במרכז התכנית ומשמשת כבסיס לכלל פעולותיה. המטרה היא לחזק ולשפר את כלל מערכות היחסים המתפתחות בגן: בין הילדים לצוות הגן, בין צוות הגן להורים, בין הילדים לבין עצמם, ואף בין הגננות לבין עצמן. התכנית עושה זאת דרך יצירת שפה אחידה ומשותפת בנושא זה לכל מי שמעורב בעשייה החינוכית בגן - מפקחות, מדריכות, גננות, סייעות - דרך השתלמויות מותאמות המבוססות על מודל CLASS והמשך ליווי לאורך שנים בתוך הגן.

ראשית עוברות המדריכות הפדגוגיות השתלמויות בנושא, הכוללות מיומנויות בכישורי הדרכה והיבטים שונים לגבי האופן שבו אינטראקציה מיטבית בגן תומכת בלמידה של הילדים, בקשר עם ההורים ובפיתוח המקצועי של הצוות. ההשתלמויות מקנות למדריכות כלים המתאימים לליווי הצוותים לאורך זמן בנושא זה.

מדריכות פדגוגיות התייחסו לתפקיד המדריכה בתכנית בעקבות ההשתלמויות:

"כלי הקלאס שאנחנו עוברות ומעבירות עוזר לנו להבין לעומק את המתרחש בגן ונותן כלים להנחיה משמעותית."
 "אני מרגישה שאני לא לבד בשטח, תמיד יש כתובת שזמינה לי וליווי, ותמיד יש מעקב אחר העבודה שלי."

במסגרת ההשתלמויות וההדרכות, המדריכות הפדגוגיות מכוונות להתייחס לעומק לצרכי הגננות, לתת תשומת לב לתהליכים בתוך הגן ולא לחפש אחר תוצרים קונקרטיים, וכן להכיל ולהקשיב לצרכים הייחודיים של כל גננת.

ליגת איכות החינוך
 Quality of Education in Early Childhood

جودة التربية في الطفولة المبكرة
 איכות החינוך לגיל הרך
 Quality of Education in Early Childhood

מדריכה פדגוגית בגני הילדים התייחסו לתפקיד המדריכה בתכנית בעקבות ההשתלמויות:

"אני מדברת עם הגננות בגובה עיניים. הרבה עובדים על הכלה והעצמה של הגננת. הכל נעשה לאט לאט ובזהירות. צריך לתת לגננת את המינון הנכון בזמן הנכון."
 "לפני ההשתלמות תמיד הייתי מקבלת הנחיות מה לעשות ואיך לעשות. עכשיו אני מרגישה שיש לי מספיק ידע להמשיך לבד ופחות צריכה הנחיות כל הזמן."

ההשתלמות בנושא לגננות ולסייעות עוקבת אחר אותם נושאים. היא עוסקת בשיח ותקשורת ובחשיבה יצירתית תומכת אינטראקציה מיטבית. לאורך כל ההשתלמות ולאחריה, תומכת המדריכה הפדגוגית ביישום החומר הנלמד במסגרת הגן, ומעודדת יוזמות בעקבות ההשתלמות.

גננות התייחסו לתרומת ההשתלמות לעבודתן

"בתחום העשייה החינוכית שלי כגננת אני מודעת לצרכים ובוחנת דרכי הוראה, מאפשרת יותר לצוות ולילדים ומבינה יותר את חשיבות תפקידי כמחנכת."
 "היום תכנית העבודה לא 'במרכז', הילדים 'במרכז', להקשיב להם, לשחק איתם, לתת להם משוב איכותי ומתמשך ולא מגבילה את עצמי בזמן."
 "כשכולנו מדברות באותה שפה - הילדים וההורים מרווחים. התכנית עזרה לנו לישר קו בתוך הצוות וגם אל מול הורישות של משרד החינוך. כולנו איכות חינוך."

עבודה עם הורים

קידום עבודה מערכתית כשצרכי הילד במרכז, מובילה להבנה מעמיקה של חשיבות שיתוף ההורים כגורם משמעותי בחיזוק העשייה עם הילדים. המיקוד של עבודה עם הורים במסגרת התכנית מכוון להגביר את מעורבותם בעשייה החינוכית בגן, דרך היבטים שונים של פעילויות והקניית ידע על צרכים התפתחותיים של ילדים. המטרה היא לסייע להורים לטפח ולקדם את הילד מבחינה התפתחותית גם בבית, וכך ליצור רצף בין הגן לבית.

עבודה עם הורים משולבת בכלל פעילויות התכנית כבר מתחילתה, כשהורים משולבים בהיבטים שונים של תחומי הליבה של התכנית: הם מוזמנים לקחת חלק בימי שיא שנועדו לקדם את פיתוח החצרות; הם מוזמנים להכיר את תכני הלמידה החדשים בגן; והצוותים החינוכיים מכוונים לשפר את איכות האינטראקציה עמם. ויותר מכך, התכנית שואפת לעבור ממצב של השתתפות הורים בפעילויות לשיתופם בקבלת ההחלטות ובביצוע פעילויות משותפות. אחד התהליכים הבולטים בהקשר זה הוא הקמה או חיזוק של מנהיגות הורים מעורבת, דרך ועד הורים פעיל בתוך הגן ובחירה של נציגות הורים שתשתתף באופן קבוע ופעיל במפגשי הפורום היישובי בגיל הרך.

כמו בכל תחומי הליבה, ראשית עוברת המדריכה הפדגוגית השתלמות בנושא עבודה עם הורים והדרכה לצוות החינוכי בנושא זה. לאחר מכן עובר הצוות החינוכי הכשרה להעלאת מודעות הגננות והסייעות לחשיבות השותפות והמעורבות של הורים בגן, כולל הדרכה וכלים הקשורים להורים ולצרכיהם.

בעקבות ההשתלמות, נבנית בכל גן תכנית עבודה שנתית יחד עם המדריכה הפדגוגית. השונות התרבותית בין ההורים דורשת מהצוות החינוכי לפעול ברגישות רבה, ותכנית העבודה עם הורים צריכה להיות מותאמת לצרכי האוכלוסייה הספציפית של הורי הגן, ממוקדת ביעדים ספציפיים ומחוברת לעשייה היומיומית בגן. כחלק מתכנית העבודה הנבנית בכל גן, ממליצה התכנית על השקעת זמן בהיכרות עם ההורים ומתן כבוד לתרבות המשפחה, למשל דרך ביקור בית בתחילת השנה אצל כל אחת מהמשפחות בגן, ותיאום

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

ליגת ישראל אשלים
ד"ר נטלי טייטלבוים-סגן יו"ר ועדה לשיפור איכות החינוך

ציפיות הדדי לגבי תפקיד הגן ותפקיד ההורה. מעורבות הורים אינה מקובלת אצל חלק מאוכלוסיית ההורים. במצב כזה חשוב שהגננת המובילה תגייס אישית את ההורים (למשל דרך שיח על החשיבות של הקראת ספרים להתפתחות הילד ולחיזוק הקשר). גיוס הורים מתנדבים והגברת המעורבות של ההורים בגן דורשים תמיכה אינטנסיבית בצוות החינוכי סביב אתגרים שונים שעולים תוך כדי בניית תכנית העבודה, תכנון וביצוע הפעילות.

מספרת גננת שעובדת עם הפזורה הבדווית:

"בגן שלי קשה לשמור על קשר רציף עם הורים. לא כולם מגיעים לגן. אז פניתי למשפחה והצעתי שנעשה מפגש של הילדים אצלם באוהל. המפגש הזה היה הצלחה גדולה. אחריו הרגשתי שהמעורבות של ההורים במה שקורה בגן עלתה והם אפילו התחילו להגיע לסדנאות".

תכנית העבודה עם הורים צריכה להתייחס לחיזוק השותפות עם ההורים בארבעה תחומים, כשהפעילויות השונות מכוונות להעמקת הקשר עמם:

הדרכת הורים - הקניית ידע ומיומנויות הוריות והגברת המעורבות ההורית בלמידה של הילדים, דרך סדנאות, הרצאות וייעוץ אישי, להעצמת הורים בהיבטים של קשר הורה-ילד, מידע על שלבים וצרכים התפתחותיים של ילדים בגיל הגן וליווי הורים במעברים בין מסגרות. דגש מושם על הנגשה, כך שהמקום והזמן יתאימו להורים. הדרכת ההורים נעשית על ידי אנשי מקצוע - למשל רופא ילדים, אחות טיפת חלב, תזונאית, פסיכולוגית, מרפאה בעיסוק, קלינאית תקשורת ועוד.

העשרה הורה ילד - פעילויות חווייתיות משותפות באווירה חינוכית בלתי פורמאלית, שנועדו לחזק את הקשר הורה ילד ולהגביר את מעורבות ההורים בגן - למשל, בישול או יצירה משותפים, טיולים מחוץ לגן ועוד.

אירועי שיא - חגיגה משותפת של אירועים, חגים או ימים מיוחדים שמחזקים את קהילת הגן ו/או קהילת ההורים בכלל היישוב. פעילות מחברת דורשת תכנון וביצוע של הצוות החינוכי יחד עם חברי ועד ההורים בגן. מעורבות הורים גבוהה גורמת לרוב להגעת הורים לפעילויות באחוזים גבוהים, הילדים נהנים לארח את הוריהם במגוון פעילויות בתוך הגן ומחוצה לו, וההורים הופכים למעורבים באופן אישי בתהליכים חינוכיים של ילדיהם.

שותפות עם ההורים, הפניה וסיוע - מצבים בהם הצוות החינוכי משתף את ההורים בהחלטות הנוגעות לילדם - מתוך גישה שההורה הוא המומחה שמכיר את הילד באופן הטוב ביותר - ומעודד אותם למצוא עזרה לילדיהם וליזום פניה לאנשי מקצוע מטפלים בקהילה. במצבים של חוסר שיתוף פעולה של הורים - הגעה לביקור בית ופיתוח אמון דרך תקשורת חיובית.

ניתן לבחון את ההצלחה ביצירת השותפות בין ההורים לצוות החינוכי בגן אם לאחר תקופה של פעילות התכנית ניתן לראות שיפור בהיבטים הבאים:

- ← התקשורת בין בית הילד לגן סדירה וזו כיוונית ומשמעותית
- ← כישורי הורות מפותחים ומחוזקים במסגרת פעילויות עם הורים בגן
- ← הגן מקבל בזרועות פתוחות מעורבות של ההורים ומוקיר את עזרתם ותרומתם
- ← ההורים ממלאים תפקיד משמעותי בתמיכה ובלמידה של ילדיהם
- ← הורים שותפים לקבלת החלטות בנושאים הקשורים להתפתחות ילדם ולמעורבות ההורים בגן

ליגת האיכות | **איכות החינוך בישראל** | **ג'וינט ישראל אשלים**

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

רשימת מקורות

אספניולי, נ'. 2015. "החינוך בגיל הרך בחברה הערבית הפלסטינית בישראל", מתוך: רוסו- צימט, ג'; זיו, מ'; מסראוה-סרוה, א'. (עורכות). ילדות בחברה הערבית בישראל: סוגיות חינוכיות ומחקריות (עמ' 29 - 58). מכון מופ"ת ואלקאסמי - מכללה אקדמית לחינוך.

בן רבי, ד., נבות, מ., ואזן-סיקרון, ל., ניג'ם-איכתיכלאת, פ., (2016). הצעה לביצוע הליך מחקרי: שיפור איכות החינוך לגיל הרך בחברה הערבית. ירושלים: מרכז אנגלברג, מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

בן רבי, ד., ניג'ם-אכתיכלאת, פ., ואזן-סינקרון, ל. (2017). שיפור איכות החינוך לגיל הרך בחברה הערבית: ממצאי השנה הראשונה של המחקר המלווה טיוטה לדיון. ירושלים: מרכז אנגלברג, מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

וויסבלאי, א. (2015). מדיניות ציבורית בתחום החינוך בגיל הרך-סקירה משווה. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

טרכטנברג, מ'. (2019). 'היפוך הפירמידה'- חזון ומדיניות לגיל הרך בישראל. אוניברסיטת תל אביב ומוסד נאמן בטכניון.

וינינגר, א. (2018). מבט על החינוך הערבי, לקראת דיון בוועדת החינוך התרבות והספורט של הכנסת בנושא פתיחת שנת הלימודים במגזר הערבי. מרכז המחקר והמידע של הכנסת

https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/e55d7b99-5f6e-e811-80e2-00155d0a9876/2_e55d7b99-5f6e-e811-80e2-00155d0a9876_11_10642.pdf

וייס, א. (2018). תמונת מצב המדינה - תרשימים בנושאי חברה וכלכלה בישראל. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

http://taubcenter.org.il/wp-content/files_mf/pon2018heb.pdf

שופר אנגלהרד, ע. (2013). לקראת חינוך מיטבי בגן הילדים: הצעות לגננות על בסיס ידע מחקרי. היוזמה למחקר יישומי בחינוך.

<http://meyda.education.gov.il/files/PreSchool/ShaarMavo.pdf>

חדד-מה יפית, ס. (2010). "עשייה חינוכית בגן הילדים: קיום מנחים לצוות החינוכי. משרד החינוך. מנהל הפדגוגי- האגף לחינוך הקדם יסודי.

<http://meyda.education.gov.il/files/PreSchool/KavimManhim.pdf>

מכון ביסאן (2013). מיפוי לגיל הרך בחברה הערבית- דוח מסכם מוגש לקרן ברנרד ון ליר וג'וינט ישראל

דוח מבקר המדינה . 2015. "משרד החינוך - יישום רפורמות וצמצום פערים בחינוך לגיל הרך" בדוח מבקר המדינה- דו"ח שנתי -165 התשע"ה 2015.

https://www.mevaker.gov.il/he/Reports/Report_290/5045ba10-eab6-401d-bafo-b95553fa1da4/65C-215-ver-3.docx

ג'וינט ישראל אשלים
 יז טכניקליזאציע סעק דירעקטוריעלע אפטיילונג

جودة التربية في الطفولة المبكرة
 איכות החינוך לגיל הרך
 Quality of Education in Early Childhood

רבינוביץ', מ. (2015), המענה הציבורי לילדים בגיל הרך בישראל - תמונת מצב, מרכז המחקר והמידע של הכנסת

השנתון הסטטיסטי לישראל (2018). חינוך והשכלה. לוח 8.3 ילדים בחינוך קדם-יסודי ובמעונות יום, לפי בעלות על הגן, גיל הילד וקבוצת אוכלוסייה

המשפחות בישראל 2017 סטטיסטיקל 175, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (רשויות מקומיות בישראל, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה [הלמ"ס], 2017).

<https://www.cbs.gov.il/he/Statistical/%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%97%D7%95%D7%AA%20%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C%20%203.2.19%20%D7%9E%D7%95%D7%A0%D7%92%D7%A9.pdf>

האוכלוסייה הערבית בישראל: עובדות ומספרים 2018, מאירס-ג'וינט-ברוקדייל התפתחות מערכת החינוך, עובדות ונתונים סטטיסטיים לשנת תשע"ה, פרק א' התפתחות מערכת החינוך, מנהל כלכלה ותקציבים, משרד החינוך, מדינת ישראל

http://meyda.education.gov.il/files/MinhalCalcala/uvdot_venetunim_stat_2018.pdf

לרשום כביבליוגרפיה את מסמך ההמלצות. להוסיף הפניה בטקסט.

Walker K.E.; Arbreton, A.; Pepper S.K.; Farley, C. 2013. Encouraging Positive Parenting in Early Childhood. Childtrends.

<http://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2013/05/2013-24PositiveParenting.pdf>

Zaslow, M.J., Dion, M.R., Hair, E. Sargent, J. & Ahluwalia, S. 2001. "Maternal Depressive Symptoms and Low Literacy as Potential Barriers to Employment in a Sample of Families Receiving Welfare: Are There Two Generational Implications?" Women and Health 32, 211-251.

Lombardi. J. 2013. Providing a Path to Early Success: Securing the Foundation for Learning. Early Childhood Matters. Bernarad van Leer Foundation

The Economics of Early Childhood Investments (2015) The White House

https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/early_childhood_report_update_final_non-embargo.pdf

Taggart, B. Sammons, P , Sylva, k. Melhuish, E., Siraj- Blechford, I, Elliot, k. , Walker-Hall J. (2013) Ratio In preschool settings: an exploration of the relationship with children educational outcomes- The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project- A Longitudinal Study Funded by the DFEE (1997-2003). Available at:

http://www.ioe.ac.uk/Ratios_in_Pre-School_Settings_DfEE.pdf

גוף | ג'וינט ישראל אשלים | יד נאמריאליסטאן דינס געאקאדעמיע און סאן

جودة التّربية في: الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

Siraj-Blatchford, Iram and Woodhead, Martin eds. (2009). Effective Early Childhood Programmes. Early Childhood in Focus (4). Milton Keynes: Open University.
Halle, T. Metz. A. , Martinez-Beck (2013). Application of Implementation Science to early care and education programs and systems: implication for research, Policy and practice in Applying Implementation Science in Early Childhood Programs and systems. Paul h. brookes publishing co

Pianta,R.C., Hamre. , La Paro, K.M. & Hamre, B.K. & (2008) Classroom Assessment Scoring System (CLASS). Baltimore: Brookes Publishing House.

Moore, T., & Skinner, A. (2010). An integrated approach to early childhood development. A Benevolent Society Background Paper. Sydney, NSW: The Benevolent Society.

http://www.rch.org.au/emplibrary/ccch/TM_BenSoc_Project_09.Pdf.

Levitt, C.A. (2009). From Best Practices to Breakthrough Impacts: A Science-Based Approach to Building a More Promising Future for Young Children and Families, Center of the Developing Child, Harvard University, Cambridge, MA. Retrieved from:
http://46y5eh11fhgw3ve3ytpwxt9r.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/05/From_Best_Practices_to_Breakthrough_Impacts.pdf

Hart, B., & Risley, T.R. (2003). The early catastrophe: The 30 million word gap by age 3. American Educator, 29(1), 4-9. Retrieved from:

<https://www.aft.org/sites/default/files/periodicals/TheEarlyCatastrophe.pdf>

Mashburn, Andrew J.; Pianta, Robert C.; Hamre, Bridget K. ;Downer, Jason T.; Barbarin, Oscar A.; Bryant, Donna; Burchinal, Margaret; Early, Diane M.; Howes, Carollee. 2008. "Measures of Classroom Quality in Prekindergarten and Children's Development of Academic, Language, and Social Skills" Child Development, Volume 79, Number 3, Pages 732 - 749

Margaret Burchinala, Nathan Vandergriftb, Robert Piantac, Andrew Mashburnc (2010) Threshold analysis of association between child care quality and child outcomes for low- income children in pre-kindergarten programs Early Childhood Research Quarterly 25 (2010) 166-176

Pianta, R. C., Mashburn, A. J., Downer, J. T., Hamre, B. K., & Justice, L. 2008. Effects of Web-Mediated Professional Development Resources on Teacher-Child Interactions in Pre-Kindergarten Classrooms. Early Childhood Research Quarterly, 23(4) : 431-451.

Pianta,R .C., La Paro, K.M. & Hamre, B.K. & (2008) Classroom Assessment Scoring System (CLASS). Baltimore: Brookes Publishing House.

Blair, C. 2002. School readiness: Integrating cognition and emotion in a neurobiological

גוֹנוֹס יִשְׂרָאֵל אֶשְׁלִים
יד המחקר והייעוץ לילדים ולנוער
משרד החינוך
המחלקה הפדגוגית
אגף א' ללימודים קדם יסודי

جودة التربية في الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

conceptualization of children's functioning at school entry. *American Psychologist*, 57: 111-127.

Denham, S.A., & Weissberg, R.P. 2004. Social-emotional learning in early childhood: what we know and where to go from here. In E. Chesebrough, P. King, T.P. Gullotta, & M. Bloom (Eds.), *A blueprint for the promotion of prosocial behavior in early childhood* (pp. 13-50). New York: Kluwer Academic/Plenum.

Raver, C. 2004. Placing emotional self-regulation in sociocultural and socioeconomic contexts. *Child Development*, 75: 346-353.

OECD (2018), *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris,
<https://doi.org/10.1787/9789264301085-en>

Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2007). Learning opportunities in preschool and early elementary classrooms. In R. C. Pianta, M. J. Cox, & K. L. Snow (Eds.), *School readiness and the transition to kindergarten in the era of accountability* (pp. 49-83). Baltimore, MD, US: Paul H Brookes Publishing.

Halle, T., Vick Whittaker, J. E., & Anderson, R. (2010). *Quality in Early Childhood Care and Education Settings: A Compendium of Measures, Second Edition*. Washington, DC: Child Trends. Prepared by Child Trends for the Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Service.

Hamre, B., Goffin, S., & Kraft-Sayre, M. (2009). *Classroom Assessment Scoring System (CLASS™) Implementation Guide: Measuring and improving classroom interactions in early childhood settings*. Charlottesville, VA: Teachstone, Inc.

Workman, S., Ullrich, R. (2017). *Quality 101: Identifying the Core Components of a High-Quality Early Childhood Program*. Center for American Progress. <https://www.americanprogress.org/issues/early-childhood/reports/2017/02/13/414939/quality-101-identifying-the-core-components-of-a-high-quality-early-childhood-program/>

Fjørtoft, I. (2004). "Landscape as Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development." *Children, Youth and Environments* 14(2): 21-44. Retrieved [6.8.19] from
<http://www.colorado.edu/journals/cye/>. http://www.springzaad.nl/litdocs/landscape_as_playscape_the_effects_of_natural_environments_on_childrens_play_and_motor_development.pdf

גוף | גוֹיְנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶשְׁלִים | יוֹרְטָאָה יִשְׂרָאֵל
The Ministry of Education, State of Israel | The Ministry of Education, State of Israel

جودة التَّربية في: الطفولة المبكرة
איכות החינוך לגיל הרך
Quality of Education in Early Childhood

Burdette, H.L. & Whitaker, R.C. (2005) Resurrecting Free Play in Young Children Looking Beyond Fitness and Fatness to Attention, Affiliation, and Affect, Arch Pediatric Adolescent Med. 159(1). Pp 46-50.

<https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/485902>

Regenstein, E. & Lipper, K. (2013). "A Framework for Choosing a State-Level Early Childhood Governance System". Boston: BUILD Initiative, 2013. available at

<http://www.buildinitiative.org/Portals/0/Uploads/Documents/Early%20Childhood%20Governance%20for%20Web.pdf>

Murphey, D.; Cooper, M.; and Forry, N. 2013. The Youngest Americans: A Statistical Portrait of Infants and Toddlers in the United States. Childtrends: Publication number: 2013-48.

<http://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2013/11/MCCORMICK-FINAL.pdf>

Mashburn, Andrew J.; Justice, Laura M.; Downer, Jason T.; Pianta, Robert C. 2009. "Effects on Children's Language Achievement During Pre-Kindergarten" Child Development Volume 80, Number 3, Pages 686-702 Peer

Senior, J. (2014). All Joy and No Fun - The Paradox of Modern Parenthood. New York, NY : Ecco, an imprint of HarperCollins Publishers.

Walberg, Herbert J. (2003). Improving Educational Productivity. Institute of Education Sciences (ED), Washington, DC.